

nummer 110 januari 1984

nostr

Het geheime leven van de jonge Keynes
De laatste Raadsels
Filosoof in de economie
Wiskunde & Statistiek

BLAD VAN DE ECONOMISCHE
FACULTEIT AAN DE
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

REDACTIE

Pieter Boot
Adriaan Dorresteyn
Harko van denHende
Joke Jansen Schoonhoven
Jos Jongstra
Marcel Klopper
Herman P. Kreulen
Marcel Michelson
Ruurd Mulder

ADRES

Jodenbreestraat 23
kamer 1339
tel. 525 24 97
1011 NH Amsterdam

ADRESWIJZIGINGEN:
Studentenadministratie
Jodenbreestraat 23

REACTIES

De redactie stelt zich open voor reacties,
behoudt zich echter het recht voor deze in
te korten

REDACTIONEEL

Een beeld dat zich onontkoombaar bij de vuilnis van vorige maand laat opdringen is dat van ratten. Ratten, de ziektebrengers van de middeleeuwen, de lustobjecten van Maarten 't Hart, de onheilbrengers van de scheepvaart. Heeft u ratten gezien? Nee; het zijn de ratten die het eerst een zinkend land verlaten!

Op het tweede plan dringt zich het beeld van de 'felcher' op. De trouwe platelandsdokter die in de uitgestrekte wouden en dalen van Moravië op zoek ging naar dode ratten; naar uitbrekende epidemieën.

De journalistiek van vandaag doet niet anders. Met een scherp geslepen potlood legt zij onze knagers op hun rug en kietelt hen over de buik. Leven ze nog? Van de Scheur reageert niet meer, noch een aantal stakingsleiders; genoteerd. Kok hield zich op de achtergrond maar blijkt springlevend; genoteerd. De kamer lijdt aan voedselvergiftiging; genoteerd. Alleen het kabinet knaagt met steeds groter animo door; genoteerd!

En zo bereiden we ons voor op het vierde bedrijf van ons klassieke drama, de catastrofe, terwijl het publiek gruwt, hoopt en snakt naar de *deus ex machina* die het vijfde bedrijf, de peripetie, en daarmee de catharsis zal afroepen. Wil de echte econoom nu opstaan!

ADVERTENTIES

Bij voorkeur schriftelijk op bovenstaand adres.

Of telefonisch:
020 - 525 24 97
020 - 73 51 71

Rostra verschijnt gemiddeld acht keer per jaar in een oplage van 2500 ex.

COVER

Dick van Hell

DRUK

Drukkerij Kaal bv
Nieuwe Herengracht 61

INHOUD

Onderzoek onderzocht; RM	pag	3
Wiskunde en statistiek; MK	pag	4
Fraude en aktualiteit; RM	pag	6
Ekoline; Steven Adolf	pag	7
Een zondagskind in de economie; Jos de Beus	pag	8
Technologie en economie; Annemieke Roobeek	pag	10
Evaluatie propedeuse; Hans Oostendorp	pag	12
Hoge raad helpt accountant; AD	pag	13
Een kritisch geluid. Recensie SUA;	pag	14

Onderzoek onderzocht

Tilburgse onderzoeker promoveert bij prof. Klant

Een nieuw modieus verschijnsel lijkt onze faculteit te gaan teisteren. Promoveren! Klaagde men enige tijd terug nog dat er te weinig proefschriften werden geproduceerd, tegenwoordig wordt de faculteit ermee 'overspoeld'. Enkele Rostra's geleden viel al te lezen, dat er enige promoties op stapel stonden bij de vakgroep Micro-economie. In deze Rostra aandacht voor de promotie van de methodoloog Bert Hamminga.

Bij een zeer beknopte samenvatting van het proefschrift staat vermeld, dat Hamminga werd geboren te Amsterdam, de stad waar hij ook zou promoveren. Studeren deed hij elders. Aan de Groningse universiteit hield hij zich bezig met economie en filosofie. Hij rondde deze studies korte tijd na elkaar cum laude af.

Beneden de grote rivieren, in Tilburg, is Hamminga nu als 'wetenschapsfilosoof' verbonden aan de centrale interfaculteit van de Katholieke Hogeschool aldaar. Dat hij in Amsterdam promoveerde had te maken met het feit, dat z'n promotor, prof. Klant, in Nederland de enige hoogleraar is in de methodologie van de economie. Hamminga is overigens Klants eerste promovendus en die laatste bleek daar bijzonder mee ingenomen te zijn. Toen er tenminste tijdens ons gesprek een kolossale koker werd binnengebracht, wees hij er ondergetekende enthousiast op, dat dat de bul was voor dhr. Hamminga.

Proefschrift

De in weinig attractief paars gehulde dissertatie heeft als titel meegekregen 'Neoclassical theory structure and theory development'. En dat is een tikje pretentius. In die zin, dat Hamminga zich hoofdzakelijk heeft beziggehouden met de neo-klassieke theorie van de internationale handel en daarvan dan met name met het 'Heckscher-Ohlin theorema'. En wat dat is, heeft schrijver dezes ook niet helemaal begrepen. Maar dat is geen ramp, want het proefschrift gaat over de wijze, waarop het theorema bestudeerd is en niet over de inhoudelijke kant ervan.

J. J. Klant

In zijn werkstuk probeerde de promovendus te verklaren hoe de 'wetenschap' zich ontwikkelt. Het 'onderzoeken van onderzoek' deed Hamminga als volgt. Hij nam een aantal belangrijke publikaties over het theorema en bekeek in hoeverre dat theorema aan verandering onderhevig was. Hij ging na of er in de voortgang van het onderzoek ook een zekere lijn viel te ontdekken. Uitgangspunt daarbij was de moderne methodologische opvatting, dat de economische wetenschap niet te werk gaat volgens de regels van de empirische wetenschap, zoals bijvoorbeeld de natuurkunde dat wel doet. Economische theorieën zijn in die visie niet door empirische toetsing te falsifiëren. Dat wil zeggen, je kunt in de 'praktijk' niet goed nagaan of ze al dan niet deugen. Daarom valt hooguit te praten over de plausibiliteit van theorieën. Strenge toetsing moet ten enen male onmogelijk worden geacht. (Zie verder: 'Spelregels voor economen' - prof. dr. J. J. Klant.) Hamminga heeft zich nu, om wat concreter te worden, beziggehouden met een onderzoek naar 'plausibiliteitsstrategieën'. Daaronder kun je verstaan de wegen, die economen al redenerend bewandelen om hun theorieën alsmar aannemelijker te maken. Voor dat onderzoek heeft de promovendus een 'case-study' gemaakt van het eerder genoemde 'Heckscher-Ohlin theorema'. Hij tracht te laten zien, dat de theorie ontwikkeld wordt op basis van die plausibiliteitsstrategieën en niet op basis van empirisch onderzoek. Grof gezien volgt men de methode van de afnemende abstractie. De wetenschappers beginnen te redeneren met absurde vooronderstellingen, maar proberen deze in de loop van de tijd steeds realistischer te maken om zo steeds dichter in de buurt van de werkelijkheid terecht te komen. Hamminga geeft een beeld van dat proces en komt onder andere tot de conclusie, dat empirisch onderzoek een ondergeschikte rol speelt. Hier vloeit dan weer uit voort, dat de wetenschappelijke methoden van de economie inderdaad niet dezelfde zijn als die van de natuurwetenschappen. Tot zover de inhoud van het proefschrift.

Beoordeling

Hamminga promoveerde dus in Amsterdam. Vroeger was zo'n promotie een onderonsje tussen de promotor en de promovendus. Dat

B. Hamminga

werkte wel prettig, maar had ook z'n kwalijke kanten, omdat de promotor en promovendus voor een deel dezelfde belangen hadden. Daarom werd in het verleden een coreferent aan dat tweemanschap toegevoegd.

Om onduidelijke redenen functioneerde dat ook niet helemaal. Derhalve veranderde men na enige tijd opnieuw de procedure. Nu moet iemand, die wil promoveren een proefschrift schrijven, tot overeenstemming komen met de promotor en de zogeheten beoordelingscommissie passeren. Die commissie, samengesteld op voordracht van de promotor, kan alleen òf het proefschrift afkeuren òf het proefschrift goedkeuren. Het samenstellen van de commissie wil nog wel eens op problemen stuiten. Verschillende specialisten moeten bij elkaar gebracht worden. Ook bij Hamminga's dissertatie speelde dat een rol, omdat er zowel economische als wetenschapsfilosofische kanten aanzaten.

Van onze faculteit zaten onder andere in de beoordelingscommissie de professoren Ellman en Thoben. Prof. Ellman was in staat om beide aspecten van het proefschrift goed te beoordelen. In de eerste plaats is hij natuurlijk econoom, maar in z'n Londense tijd heeft hij ook een cursus methodologie gevolgd bij Lakatos, een vermaard wetenschapsfilosoof. Die cursus was Ellman nog niet vergeten; dus van methodologie wist hij ook wel het één en ander. Hij was bijzonder enthousiast over Hamminga's werkstuk. Ellman: 'Het is een prima proefschrift, van internationaal niveau. Hamminga bezit een grote kennis van de methodologie van de wetenschap en heeft het wetenschappelijk bewijs geleverd, dat empirische toetsing van het 'Heckscher-Ohlin theorema' niet mogelijk is.'

Het compliment, dat Hamminga's dissertatie van internationaal niveau is, heeft wel degelijk een zekere betekenis. In sommige kringen twijfelt men namelijk danig aan de kwaliteit van Nederlandse proefschriften. Met name oud-professor en ex-onderwijsminister Pais heeft zich eens nogal neerbuigend uitgelaten over proefschriften van Nederlands fabriek, maar dat terzijde.

Bij één der leden van de beoordelingscommissie, Ellman dus, kon het proefschrift niet stuk. Thoben, die vooral om z'n kennis van de theorie van de internationale handel in de commissie zat, had daarentegen z'n bedenkingen. Thoben: 'Het bestond o.a. uit een sterk en interessant wetenschapsfilosofisch gedeelte. Alleen z'n vergaande conclusies

Wiskunde en Statistiek

Na de vele strubbelingen het afgelopen nummer om contact te leggen met vakgroep IV, was de vakgroep Wiskunde en Statistiek een ware verademing. Op een paar parttimers na troffen we onze latere gesprekspartners al na enkele bezoeken druk aan het werk achter hun bureau aan. Later zijn we er dankzij de energieke medewerking van Ir. de Gooijer zelfs in geslaagd een foto te maken, waarop een groot gedeelte van de vakgroep afgedrukt staat, iets dat voor onze faculteit een unicum genoemd mag worden.

Een ander punt waarop deze vakgroep zich van de overige onderscheidt, is de aanwezigheid van onderwijsambtenaren. Dit zijn medewerkers die zich niet bezighouden met onderzoek en die, de naam zegt het al, het grootste deel van hun tijd besteden aan het geven van colleges. Aangezien zij geen onderzoek verrichten, hoeven ze niet aan de publicatienorm te voldoen.

Onderwijs traditie

Het bestaan van deze functie binnen de vakgroep is te verklaren uit haar geschiedenis. Deze begint in de vijftiger jaren toen Wiskunde en Statistiek in massale hoorcolleges gegeven werd onder verantwoording van Prof. de Wolff, medeoprichter van het instituut voor Actuarial en Econometrie. Eind jaren vijftig is Prof. Venekamp daar als lector bijgekomen. Tijdens de zestiger jaren functioneerden Wiskunde en Statistiek strikt gescheiden. Statistiek werd gegeven onder verantwoording van de destijds nog buitengewone lector Venekamp, die in dienst van de gemeente was en slechts één dag per week op de universiteit vertoefde, terwijl Wiskunde nog was ondergebracht bij het eerdergenoemde instituut voor Actuarial en Econometrie. Bij de invoering van de W.U.B. werden beide quantitatief gerichte vakken samengevoegd tot één vakgroep met Prof. Venekamp als hoogleraar. De pasgeboren vakgroep kreeg een zware onderwijslast op haar schouders gedrukt. Zij moest twee basisvakken in de propedeuse gaan verzorgen (ongeveer één derde van het totale programma), iets dat door het nieuwe, begin zeventiger jaren ingevoerde onderwijsstelsel met kleine werkgroepen zeer intensief was. Daarnaast werd van de aanvankelijk voornamelijk op onderwijs ingestelde medewerkers verwacht, dat zij de in het kader van de W.U.B. steeds sterker benadrukte tweeledigheid van taken tot haar recht deed komen. Zij moesten zich meer met onderzoek gaan bezighouden. Een gedeelte van de oude medewerkers prefererde echter het onderwijs boven het onderzoek, zodat zij een aanstelling als ambtenaar kregen. Later besloot de Faculteitsraad bij uitzondering (bevestigt immers de regel) de eenheid van onderzoek en onderwijs te doorbreken en dit vakgroepsbeleid goed te keuren. Deze ambtenaren hebben geen publicatieplicht, wat zijn gevolgen heeft voor het aantal formatieplaatsen. Dit wordt kleiner, aangezien de onderzoekstijd die zij inleveren niet opgedeeld wordt binnen de vakgroep maar opgenomen door de faculteit. Binnen de vakgroep vindt men de scheiding tussen ambtenaren en 'onderzoekers' niet

een gedeelte van de vakgroep poseert

bezwaarlijk, misschien wel wenselijk. Ten eerste kan een ieder zich meer bezighouden met datgene waarvoor hij het meest geschikt is. Als tweede argument kan worden aangevoerd, dat het in het onderwijs naar voren brengen van verricht onderzoek in de praktijk bij Wiskunde en Statistiek slecht uitvoerbaar is, vanwege haar hoge moeilijkheidsgraad. Tenslotte is het vaak zo dat medewerkers bij hun drang naar een hogere onderzoeksoutput de neiging kunnen hebben het onderwijs te laten schieten, zodat dit beter overgelaten kan worden aan specialisten. De bevruchting van onderzoek op onderwijs kan dan intern geschieden, zodat de eenheid van onderzoek en onderwijs op vakgroepsniveau gehandhaafd blijft.

Populair

Na 1972 heeft de vakgroep een periode van sterke groei doorgemaakt. In de aanvangsjaren sloot men bij het aantrekken van nieuwe stafleden aan op de heersende onderwijs traditie, terwijl het accent later verlegd werd naar het onderzoek. Dat de onderwijs capaciteit lange tijd een belangrijk aanstellings criterium is geweest, mag blijken uit de populariteit van diverse medewerkers onder de studenten. Bij informele aangelegenheden als sporttoernooien en borrels is de vakgroep altijd in ruime mate vertegenwoordigd, wat duidelijk aangeeft dat men niet alleen contact via het spreekgestoelte belangrijk vindt.

De tevredenheid van de studenten over de wijze waarop deze hulpvakken gegeven wordt, is af te leiden uit de onderwijs evaluaties van deze algemeen als moeilijk ervaren vakken. Hoewel beide vakken verplicht zijn, is er weinig achteruitgang in de opkomst bij de werkgroepen tussen het beging en het einde van het jaar. Zij richten hun agressie eerder op economische vakken, waar zij soms in grote getale schitteren door afwezigheid.

De tentamenresultaten vallen dan ook niet tegen (gemiddeld haalt zeventig procent een voldoende), hoewel dit nog beduidend onder de norm ligt, die Posthumus in het herstructureringsrapport stelt: er moet naar gestreefd worden, dat 80% van de studenten door de propedeuse heenkomt. Dit percentage zal moeilijk te realiseren zijn. Van der Horst: 'De grootte van de werkgroepen neemt voortdurend toe en bedraagt nu al zo'n veertig man. Hierdoor ga je onderwijs voor de middenmoot geven, je zoekt een paar sprekende figuren uit en als ze moedeloos kijken, vertrap je je tempo wat, kijken ze normaal dan zit je op het goede spoor. Een onvermijdelijk gevolg is dat de tragere student afhaakt'. Studenten worden daarom geadviseerd niet te aarzelen als ze in moeilijkheden raken, maar aan te kloppen bij hun docent, wat desondanks veel te weinig gebeurt.

Tweefasenstructuur

Ten gevolge van de verkorting van de studieduur is de stof in het verplichte deel van Wiskunde en Statistiek aanmerkelijk ingekort. De propedeuse van Wiskunde beslaat slechts twee derde deel van de tijd die het oude programma innam, doordat de diepgaande behandeling van limieten en continuïteit eruit verdwenen is evenals het principe van volledige inductie en vijftienvijftig procent van de lineaire algebra. Dankzij een efficiëntere indeling van de beschikbare tijd wordt er nu meer aandacht besteed aan de toepassing van de wiskunde in de economische praktijk. Bij het laatstgenoemde vak is het onderdeel Tijdsreeksanalyse, een door economen veel gehanteerd onderzoeksinstrument, geheel weggefallen en zijn er enkele toetsen verdwenen. Er moest echter een keuze gemaakt worden. De gemiste stof kan eventueel in een latere studiefase alsnog gekozen worden als onderdeel van wat nu Statistiek III is. Dit vak valt uiteen in vier capita, waarvan er één moet worden gekozen: het vooral bij bedrijfseconomen in de belangstelling staande Statistiek van de marketing, de algemeen economisch gerichte onderdelen 'Input-Outputanalyse' en Indexcijfers, waarin de interesse wat minder is en Voorspellingstechnieken, dat dit jaar voor het eerst gedoceerd wordt, maar gezien de inschrijvingsstop (het toegelaten maximum is vijftien studenten) over belangstelling niet te klagen heeft.

De computer

Een tweede door de vakgroep gedoceerd keuzevak is voortgezette Wiskunde. Het aantal studenten dat dit vak liep, is de afgelopen jaren sterk teruggelopen. Werd het een aantal jaren geleden nog gevolgd door vijftig procent van de kandidaatsstudenten, op dit moment doen er slechts vijfendertig à veertig man per jaar tentamen in. Deze terugloop vindt waarschijnlijk zijn oorzaak in de interesseverplaatsing van sociale naar bedrijfseconomie.

Inspelende op het toenemende computergebruik en misschien mede om de tanende toeloop wat op te vijzelen zal de vakgroep voortgezette Wiskunde gaan 'herprogrammeren'. De tijd die besteed wordt aan lineaire algebra en differentiaalvergelijkingen zal sterk teruggebracht worden en daarvoor in de plaats zal met behulp van de programmeertaal BASIC een aantal aspecten van het programmeren van wiskundige vraagstukken onderwezen worden. BASIC is een vrij universele makkelijke taal, die vooral voor Microcomputers gebruikt wordt. Om later met enige kennis van zaken over software te kunnen oordelen, zul je tenslotte enigszins moeten kunnen programmeren. Het zal echter geen overlapping worden van Informatica, daar Prof. Maes zich meer bezighoudt met de maatschappelijke toepassing van de computer.

In het huidige programma wordt de computer al op kleine schaal gebruikt in Statistiek II (oude stijl), waar op vrijwillige basis op micro's geoefend kan worden. Hierbij vormt het aantal beschikbare terminals een knelpunt, zodat dit experiment slechts op bescheiden schaal uitgevoerd kan worden.

Besturen

De vakgroep wordt volgens een schema, gebaseerd op planning en tijdschrijven, bestuurd. Secretaris Klijn: 'Wij hebben een overall planning en kijken naar de totale taakbelasting. Op een gegeven moment zit iemand volgepland en dan houdt alles op.' Hierbij komt het voordeel van de grote diversiteit aan vakgroepsleden weer om de hoek kijken. De vakgroep bestaat uit onderzoekstegenover onderwijsspecialisten aan de ene kant en wiskundigen naast econometristen en economen aan de andere kant. Met deze samenstelling kan men de gevarieerde taken goed bemannen, zodat elk probleem vanuit haar specifieke invalshoek benaderd kan worden. Op dit moment bestaat er een tendens om de universiteit te laten runnen door managers. De gedachte erachter is als volgt:

als wetenschappers zich bij hun vak houden, zal er veel minder tijdsverlies optreden dan nu zij zich met het bestuur bemoeien. Klijn is het hier niet mee eens: 'De universiteit is een organisatie waar wetenschappers werken en studenten aan onderwijs deelnemen en die compartimenten moeten ook wezenlijk in het bestuur vertegenwoordigd zijn, je mag dat niet overlaten aan beroepsbestuurders. Zij kunnen wel van dienst zijn in de adviserende sfeer, zodat hun know-how toch aangewend kan worden'. (De faculteit wordt al bestuurd door een manager, red.)

De leden van de vakgroep hebben over het algemeen een vrij omvangrijke bestuurs- en beheerstaak, zij omvat gemiddeld zo'n vijftien procent van hun tijd. Dit is aanzienlijk meer dan de door het Maagdenhuis als aanvaardbaar beschouwde tien procent, een zeker op de korte termijn onhaalbare kaart.

Accentverschuiving

Onderzoek werd tot vijf à zes jaar geleden als een restpost beschouwd. Pas de laatste tijd worden er medewerkers aangetrokken op grond van hun onderzoekscapaciteiten, een verschijnsel dat op de gehele faculteit waar te nemen valt (hangt samen met de druk van de gemeenschap op de universiteit om tot relevant onderzoek te komen enerzijds en de invloed van de maatregelen die het faculteitsbestuur genomen heeft anderzijds). Ten gevolge van dit aanstellingsbeleid en de goede interne communicatie is het onderzoeksklimaat de laatste jaren aanzienlijk verbeterd. Ook Prof. Venekamp, die in een weinig ideale situatie verkeert als enige hoogleraar met veel medewerkers, heeft hieraan zijn steentje bijgedragen.

Over de invloed van de publicatienorm op het onderzoek reageert de vakgroep beduidend minder enthousiast. Dat de output gemeten wordt, vindt men niet onjuist, maar over de wijze waarop valt te twisten. Het voornaamste gevolg van de publicatienorm is namelijk een bewustwordingsproces met betrekking tot de wijze waarop het onderzoek gepresenteerd wordt. Terwijl vroeger veel ondersteunend werk gedaan werd, dat overschaduwde werd (een ander streek met de eer), probeert men nu meer op de voorgrond te treden. Medewerking aan een onderzoek wordt nu alleen verleend op bepaalde voorwaarden als vermelding bij publicatie of medeauteurschap. De publicatienorm leidt tot een verharding van de sfeer en een afname van de beschikbare tijd voor nevenactiviteiten. Een mogelijk ander gevolg is dat publicatiegericht onderzoek minder diepgang heeft, aangezien het riskant wordt al je tijd in één project te stoppen. (Dit gaat natuurlijk niet op voor boven de norm auteurs.)

Promoveren

De bevordering van onderzoeksactiviteiten heeft tot een aantal voltooide proefschriften geleid en zal verdere promoties tot gevolg hebben. Verleden jaar is van Nieuwburg gepromoveerd op het onderwerp credit-scoring, dit jaar heeft Hafkamp zijn dissertatie over Nationaal-Regionaal-Milieu-Economische modellen voltooid en volgend

P.E. Venekamp

vervolg op pagina 7

Fraude en aktualiteit

Een aktueel onderwerp lijkt fraude zeker, en nog spectaculair ook. Wie herinnert zich bijvoorbeeld niet de twee Nieuwe Revue journalisten, die ons bankwezen afliepen met een koffertje, dat zogenaamd barstensvol zwarte duiten zat. Nu is niet de Rostra-redactie met de kas op stap gegaan om de integriteit van de facultaire medewerkers te testen. Neen, de vakgroep Recht organiseerde gewoon haar tweede aktualiteiten-college en inviteerde daarvoor de Alkmaarse fraude-Officier van Justitie, mr. H. Visser. Een verslag.

De officier begon, tamelijk ontspannen, met de mededeling, dat fraude helemaal niet zo aktueel is. Om dat enigszins te motiveren haalde hij Vondel (staat niet voor niets op een briefje van vijf) aan en vertelde, dat ook Karel de Vijfde al z'n problemen had met zaken, waar financieel een luchtje aan zat.

Juridische problemen

Vervolgens kwam mr. Visser met de vraag, wat nu eigenlijk fraude is. Iedereen heeft daar wel zo z'n associaties bij (vileine zaken-lui met louche snor, donkere zonnebril en licht Haags accent), maar een probleem vormt het feit, dat fraude op zich niet strafbaar is. Althans het wordt niet letterlijk genoemd in het Wetboek van Strafrecht. De wetgever heeft niet op de tegenwoordige fraude gerekend. Daar hebben lepe juristen natuurlijk wel iets op gevonden. Vervolging voor fraude gebeurt nu op basis van valsheid in geschrifte, verduistering en bankbreuk (is het opzettelijk knoeien met de boekhouding). Vooral met valsheid in geschrifte komt men tamelijk ver. De andere twee delicten zijn lastiger te bewijzen.

Een ander groot probleem bij ontoelaatbaar financieel gesjoemel is, dat de werkelijke dader vaak erg moeilijk valt aan te wijzen. Veelal zijn er nogal wat personen op de hoogte, maar is het onduidelijk, welke grote breinen de zaak hebben uitgedacht. Nu heeft bij deze moeilijkheden de Hoge Raad een handje geholpen. De HR heeft namelijk bepaald, dat je bijzonder snel als medeplichtig of als mede-dader kan worden aangemerkt. De fraude-officier gaf zelf als voorbeeld 'een grote bank uit een havenstad in het zuidwesten des lands'. Als manager X van de kluisen aldaar redelijkerwijs kan vermoeden, dat men op de afdeling van manager Y fraudeert, dan kan in sommige gevallen eveneens X vervolgd worden. Wanneer je deel uitmaakt van een frauderende organisatie, loop je dus zelf ook al gauw een zeker risico.

Aftappen

Mr. Visser vervolgde zijn soms toch een beetje oppervlakkige betoog met de vraag hoe men verdachte wordt. Dat wil zeggen, wat gebeurt er voordat je op een ochtend wordt gewekt met de mededeling, dat enkele goedgeklede heren je willen spreken. Meestal begint een fraude-affaire, aldus de officier, met het vermoeden, dat er iets 'stinkt'. Vaak krijgen de bevoegde instanties een (anonieme) tip van een jaloerse klikker uit dezelfde branche als de potentiële verdachte. Dat gaat dan met 't idee: 'ik knoei al

zoveel, dus kan hij nooit op en nette manier aan een grotere Jaguar komen dan ik'. Ook de fiscus stapt wel eens naar de fraude-officier, als zij een laag inkomen gecombineerd ziet met een relatief hoge welstand. De officier geeft vervolgens opdracht om er eens naar te kijken. Indien dat interessante feiten oplevert, wordt het gerechtelijk vooronderzoek gestart. Dit maakt zaken mogelijk als het af luisteren van telefoons e.d. Daarbij schroomt men niet om telefoons van bepaalde publieke gelegenheden af te tappen, wanneer wordt vermoed dat verdachte personen deze intensief gebruiken. Dikwijls verkrijgt men door het aftappen van telefoons nieuwe interessante informatie, ofschoon 'de grote deals op perrons of in rokerige cafés worden gesloten'. Echter kleinigheden regelen ook fraudeurs via de telefoon, wat geregeld het één en ander oplevert. In deze fase komt het eveneens voor, dat de politie verdachten schaduwet om aan meer 'belastend materiaal' te komen.

Zodra daar voldoende aanleiding toe is, wordt de verdachte beschuldigd van (meestal) valsheid in geschrifte. Dit heeft nogal eens tot gevolg, dat er een huiszoeking komt en dat de boekhouding in beslag wordt genomen. De rechtbank moet trouwens nadrukkelijk toestemming geven voor eventuele huiszoeking. De procedures worden bij fraude-zaken altijd precies gevolgd, omdat iedere vormfout voor het onderzoek 'fataal' kan wezen, wat weer één van de gevolgen is van het feit, dat de wet eigenlijk niet is ingesteld op de huidige fraude-affaires.

Voorlopige hechtenis

Nadat de administratie in beslag is genomen, moet die worden uitgeplozen. Dat neemt behoorlijk wat tijd in beslag, maar levert negen van de tien keer genoeg op om tot aanhouding van verdachten over te gaan. Dit stadium brengt echter, volgens mr. Visser, ook heel wat problemen mee. Het is namelijk moeilijk om bij fraude-zaken personen in voorlopige hechtenis te houden. Voorwaarde daarvoor is, dat er gevreesd kan worden voor herhaling van het delict én dat er op het eventueel opnieuw te plegen misdrijf tenminste zes jaar staat. Op valsheid in geschrifte staat echter maar maximaal vijf jaar (op het stelen van een fiets staat meer). Eveneens een uitvloeisel van het feit, dat de wetgever nimmer rekening heeft gehouden met fraudes van de huidige omvang. De officier moet dus met lede ogen toezien, dat verdachte fraudeurs na verhoor weer moeten worden vrijgelaten en gebruik gaan maken van de

voor hen uiterst plezierige mogelijkheid om onderling overleg te plegen.

Tijdens het college doemde langzamerhand het beeld op, dat het bestrijden van fraude bijzonder veel tijd vergt en bovendien ontstellend nauwkeurig dient te gebeuren. Mr. Visser kwam dan ook zelf met de enigszins ontluisterende conclusie, dat er sinds de zestiende en zeventiende eeuw eigenlijk op het gebied van de fraude-bestrijding weinig of niets veranderd is.

Aan 't slot van de zitting waren er nog enige juristen (het college werd gegeven in de Oudemanshuispoort), die wat vragen stelden. Dit verzandde echter in een oeverloze technisch-juridische discussie, die voor economen van betrekkelijk weinig belang was. Uiteraard werden er ook zinnige vragen gesteld, waar o.a. uit naar voren kwam, dat erg veel fraude-zaken blijven liggen, met name de kleinere en die uit het zogenaamde 'grijze gebied'. Begint men echter aan een zaak, dan levert dat meestal ook wel wat op.

Al met al zijn de aktualiteitencolleges van de vakgroep Recht zeer boeiend te noemen en ze zorgen zeker voor een aangename verlevendiging van de stof.

RM

vervolg van pagina 3

zijn nogal discutabel. Hij heeft een heel selectieve keuze gedaan uit artikelen over de neo-klassieke internationale handelstheorie en hij onderschat daarom de rol van de empirie. Theorema's worden wel degelijk herzien na empirisch onderzoek. Ander zwak punt is, dat hij veralgemeniseert zonder voldoende empirische onderbouwing.' Promotor Klant is het overigens wel min of meer eens met deze punten van kritiek. In zoverre, hij vermoedt sterk, dat Hamminga wel gelijk heeft, maar vindt eveneens, dat Hamminga z'n stellingen beter had kunnen onderbouwen. Dit alles doet betrekkelijk weinig af aan het feit, dat het een bijzonder goed proefschrift was. Het wordt dan ook hoogstwaarschijnlijk door een internationale uitgever overgenomen en uitgegeven. 'Bovendien,' zo zei prof. Ellman tenslotte, 'kan een controversieel stuk heel goed van hoog niveau zijn.'

RM

Bert Hamminga
Neo-classical theory structure and theory development
1983, Berlijn, Heidelberg, New York, Tokyo

Ekoline

Het is weer kermis in fiscaal Nederland. Als kroon op het werk van onze belastingwettenbouwers zal als u dit stukje leest het wetsvoorstel Twee-verdieners door de Eerste Kamer zijn gejaagd en is ons land weer een stuk dolhuuswetgeving rijker. Hoe heeft het zover kunnen komen?

Het Ministerie van Financiën kan wel een extra centje gebruiken, dat is bekend. Niemand in Nederland wil graag inleveren, dat is ook bekend. Nu bestaat er in het belastingrecht zoets als een belastingbeginsel. Een stukje oude folklore, waar juristen dol op zijn. Zo zijn er het draagkrachtbeginsel, het herverdelingsbeginsel en het beginsel van de minste pijn. Het laatste beginsel vormt de basis van het wetsvoorstel tweeverdieners. Je ontwerpt een wet waar een paar keer het zinnetje 'verzelfstandiging van de gehuwde vrouw' in staat en de oppositie springt juichend een gat in de lucht en ligt niet dwars. Wat er verder in staat interesseert blijkbaar niemand. De manier om met de minste pijn geld in het laatje te krijgen. En als de stomme sukkel in de gaten krijgen waar het om gaat, is de wet inmiddels ingevoerd. De stomme sukkel is in dit geval de belastingplichtige.

Wat behelst het wetsvoorstel? Voorheen waren er vier tariefgroepen in het Nederlandse belastingstelsel. Tariefgroep 1 was voor de werkende gehuwde vrouw, zij had de laagste belastingvrije voet van f 2549 (tot dat bedrag was zij geen belasting verschuldigd). Tariefgroep 2 was voor de jongere ongehuwde die niet al gehuwd was geweest (jonger dan 35 jaar, belastingvrije voet f 7381), tariefgroep 3 was voor de niet in tariefgroep 2 gerangschikte ongehuwde (belastingvrije voet f 9921) en tariefgroep 4 voor de gehuwde man die niet duurzaam gescheiden leeft (belastingvrije voet f 12816). Dit stelsel veroorzaakte nogal wat onvrede vanwege de positie van de gehuwde vrouw. Niet alleen moest zij door haar lage belastingvrije voet veel meer belasting betalen dan de gehuwde man, ook was er voor haar een beperking ten aanzien van bepaalde inkomensbestanddelen. Zo was het voor de vrouw niet mogelijk om bepaalde aftrekposten op haar inkomen in mindering te brengen, terwijl dat misschien een stuk gunstiger zou kunnen zijn.

Aan deze situatie maakt het wetsvoorstel een eind. Er komt voor iedereen één belastingvrije voet van f 7381, tenzij hij of zij in aanmerking komt voor een toeslag, en de vrouw wordt zelfstandig belast. Dat is even fijn zult u zeggen. De ellende zit hem in de toeslagen. Wat men hiervan heeft gebrouwen grenst aan het onvoorstelbare. In het kort gezegd (voor zover er iets kort valt uit te leggen) komt het er op neer dat er een drietal toeslagen zijn. De eerste toeslag van f 2540 tot een belastingvrije voet van f 9921 geldt voor ongehuwden ouder dan 35 jaar die zelfstandig een huishouding voeren, oudere ongehuwden die een gemeenschappelijke huishouding voeren met hun kinderen die jonger zijn dan 27 en waarvoor zij geen kinderbijslag krijgen en voor gehuwden en ongehuwden ouder dan 27 jaar die een gemeenschappelijke huishouding voeren, indien de (huwelijks)partner een inkomen geniet van meer dan

f 4841 maar niet meer dan f 7381. Duizelt het u al? Nog even volhouden. Een tweede toeslag van f 5335 tot een belastingvrije voet van f 12716 is voor gehuwden en ongehuwden ouder dan 27 die een gezamenlijke huishouding voeren, indien de partner geen inkomen geniet, of minder dan f 4841. Dan is er nog een extra toeslag voor de alleenstaande ouder die buitenshuis werkt. Dit alles zegt u waarschijnlijk evenmin iets als de geachte kamerleden die met hun lekenkoppen dit infantiel stuk wetgeving hebben laten passeren.

Wat zijn de konsekventies? Zonder op de technische details in te gaan gaat er het volgende veranderen:

- gehuwden en ongehuwd samenwonenden worden gelijk behandeld. Dat kan voordelig uitpakken voor ongehuwd samenwonenden waar maar één iemand verdient, omdat deze van een belastingvrije voet van f 7381 (jonger dan 35) of f 9921 naar een belastingvrije voet van f 12716 gaat (mits hij/zij ouder is dan 27). Dit kan echter ook nadelige effecten hebben, te denken valt aan twee ongehuwd samenwonenden ouder dan 35 en beiden meer dan f 7381 verdienend. Zij kelderen beide van een belastingvrije voet van f 9921 naar f 7381.
- onder bovengenoemde samenlevingsverbanden worden ook woongroepen verstaan. Een gemeenschappelijke huisvoering, wat dat dan ook moge betekenen, is voldoende, affectieve relaties spelen geen rol. In een woongroep kan maar één iemand voor een toeslag in aanmerking komen.
- de bewijslast van de samenlevingssituatie berust bij de belastingplichtige.

Ik vis slechts enkele punten uit dit lelijkste eindje van onze wetgeving. De veranderingen zullen als effect hebben, dat vele mensen die zich op het moment nog van geen kwaad bewust zijn, volgend jaar sterk in hun inkomen achteruit zullen gaan. Anderen zullen zonder dat ze het in de gaten hebben zich in een hoge alleenverdienertariefgroep plaatsen, waardoor het voor hun partner in de toekomst vrijwel niet lonend meer zal zijn om te gaan werken (zie ook De Volkskrant, Open Forum dd 15 november 1983).

De fiscus zal met ingang van het komende jaar steeds verdergaande vragen stellen ten aanzien van de persoonlijke levenssfeer. Een antwoord op een vraag van de belastingambtenaar heeft verstrekkende gevolgen voor vele jaren.

Deze wet verzelfstandigt de gehuwde vrouw, maar maakt haar tevens weer afhankelijk van de man, daar zij meestal de minst verdienende is en de wet de toeslag voor de meest verdienende aan die van de minst verdienende koppelt. Ook voor niet gehuwden gaat deze onzinnigheid nu op.

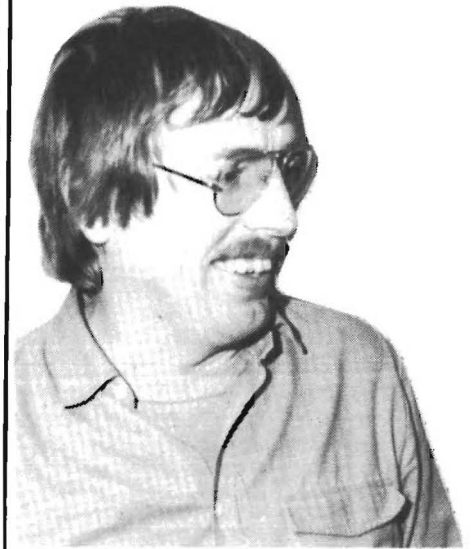
Van individualisering is in feite geen sprake. Ik hoop van harte dat deze wet binnen korte tijd voor zoveel uitvoeringsproblemen zorgt, dat het duurder uitvalt om haar uit te voeren, dan dat het uiteindelijk oplevert.

Misschien leert onze volksvertegenwoordiging het dan af om wetten aan te nemen waarvoor ze niet de tijd en moeite neemt om de uiteindelijke gevolgen te bestuderen, voor zover deze te overzien zijn.

Steven Adolf

vervolg van pagina 5

jaar zal De Gooijer zijn proefschrift over tijdreeksanalyse gecompleteerd hebben. Hiermee sluiten zij aan op de drie thema's waarin het onderzoek van de vakgroep is onderverdeeld: meten en voorspellen in de economische statistiek, mathematische methoden in de economie en operationele methoden voor nationaal-regionale economische modellen. Een in dit verband steeds terugkerend probleem is de in de loop der tijd veranderende manier waarop de onderzoekgrootheden operationeel worden gemeten en gedefinieerd, waardoor uitkomsten aan waarde verliezen.

J. A. M. Wesseling, een van de docenten die op de groepsfoto ontbreekt

Commercieel

De onderzoeksresultaten van deze vakgroep blijken desondanks in de praktijk uitstekend bruikbaar, wat de vraag oproept of hier geen financieel voordeel uit te behalen valt. Dit kan op diverse wijzen gebeuren. Een eerste mogelijkheid is het nemen van patent op bijvoorbeeld een programma, een geliefd object in de zakenwereld. Het copyright op boeken waar niemand zich iets van aantrekt, heeft echter al bewezen, dat dit ondoenlijk is. Wat ook tot de mogelijkheden behoort, is het verkopen of leasen van onderzoeksresultaten aan een commerciële instelling als een bank of een bedrijf, waarbij er wel rekening mee gehouden moet worden, dat men zich in dat geval volledig aan de genade van de desbetreffende instelling overlevert. De baten die hieruit voortvloeien, kunnen dan worden verdeeld tussen de faculteit en de vakgroep en de uitvinder zelf. Iets dergelijks gebeurt zelden of nooit. Er worden (in de hele universiteit) vreselijk dure dingen gemaakt die vervolgens voor noppes aan een ieder weggegeven worden, omdat of het commerciële gerichte denken ontbreekt of de mogelijkheid om de ideeën ten uitvoer te brengen. Door de oprichting van een transferpunt voor kennisoverdracht, dat mede als verkoopkantoor dient, kan hiermee een aanvang gemaakt worden. Misschien dat hierbij onze faculteit een voortrekkersrol kan spelen.

MK

Een zondagskind in de economie

Een overeenkomst tussen Maarten Luther, Karl Marx, John Kennedy en Maynard Keynes is dat zij alle vier in 1983 met veel documentatiedrift en vlagvertoon worden herdacht. De laatste dreigde in de jaren zeventig gemangeld te worden tussen de beschimpingen van monetaristische nieuwlichters en de verdedigingsreflexen van vergrijsde keynesianen. Op de publicatiegolf van '83 is hij echter wederom ten volle tot leven gebracht. Onder aanvoering van Don Patinkin heeft een leger van auteurs zich gestort op inventieve constructies en reconstructie van Keynes' geldtheorie en zijn werkloosheidstheorie.

Aanvankelijk leek het erop dat het biografische monument van Roy Harrod, *The life of John Maynard Keynes* uit 1951, de publicatiegolf zou weerstaan. Weliswaar zijn vele nieuwe gegevens over het leven van Keynes aan het licht gekomen en is door sommigen - Elisabeth Johnson, Moggridge, Pen - aange-toond dat Harrod op sommige onderdelen - bijvoorbeeld dat van Keynes' bisexualiteit - een scheve schaats reed, maar niemand durfde het tot dusverre aan om tegenover Harrod een complete alternatieve levensbeschrijving in stelling te brengen. Algemeen werd ook beseft dat de prestatie van Harrod ook moeilijk overtroffen zou kunnen worden. Hij had zijn boek in een tamelijk snel tempo geschreven, alles bijeen vier jaren, op basis van een unieke combinatie van kennis. Harrod was in de jaren dertig naaste medewerker van Keynes, hij was uitgesproken deskundig op het terrein van economie en filosofie en hij genoot het vertrouwen van Keynes' intimi.

De historicus Robert Skidelsky heeft de uitdaging inmiddels aanvaard. Zijn jarenlange research heeft opgeleverd dat in 1983 het monopolie van Harrod is doorbroken. Het omvangrijke eerste deel van zijn biografie is thans verschenen en het betreft de periode 1883-1920.

Harrods warenhuis

Harrod was een keynesiaan, met de vaste overtuiging dat geen ongunstig detail uit de levensloop van Maynard de zegetocht van diens denkbeelden door de Westerse regeringsinstellingen in de weg mocht staan. Hij zocht een geretoucheerd portret van Keynes te maken en werd bovendien gecontroleerd door het egocentrische type mensen die nabestaanden worden genoemd en die een goed bedoelde doch strenge censuur instelden.

Zo bont als de zus van Nietzsche heeft Harrod het niet gemaakt. Curieuze onvolledigheden zijn niettemin aanwijsbaar. De blijvende betekenis van de apostelen, de leden van de Cambridge Conversation Society, voor Keynes' wereldbeeld wordt gebagatelliseerd. De Society was een geheim intellectueel genootschap aan de universiteit van Cambridge dat op basis van coöptatie werd samengesteld. Maynard werd in 1902 voorgedragen door Lytton Strachey en Leonard Woolf. Hij leerde Bertrand Russell, G.E. Moore, Whitehead, E.M. Forster, Roger Fry en nog andere eminente post-Victorianen kennen en sloot met velen van hen turbulente maar innige

riendschap. In deze kring van apostelen werd Keynes' DASEINSfilosofie gevormd.

De homoseksuele omgangsvormen van Harrods held worden totaal verzwegen. Nu zou kunnen worden ingebracht dat de relatie tussen homoseksuele gezindheid en de toepassing van de inkomensvermenigvuldiger niet aantoonbaar is en dat Keynes in de erotiek de wet van Say zelfs naleefde: bij gebrek aan jongens moest hij het in de jaren '14-'18 wel met vrouwen gaan aanleggen (het door hemzelf verguisde 'womanizing'). Dat alles geeft nog geen reden om een essentieel hoofdstuk uit het van vrees voor hospita's, fatsoensrakers en chanteurs doordrongen leven van de jonge Keynes niet te schrijven. De invloed van de Bloomsbury groep, een verzameling van schilders en schrijvers (niet van musici; Keynes hield niet van muziek, een bedenkelijk trekje) die leefden in de gelijknamige wijk in Londen, wordt eveneens verdonkeremaand. Hoezeer men ook kan twisten over de kunsthistorische waarde, de kinderlijkheid of de eliteaire houding van deze groep, Keynes is nu eenmaal een 'Bloomsbury' geweest en er waren tijden dat hij gevoeliger was voor het oordeel van de leden van deze groep dan dat van collega-economisten of politieke superieuren.

Dat blijkt bijvoorbeeld in de eerste maanden van 1916. Keynes is topambtenaar geworden op het ministerie van Financiën, adviseert het kabinet inzake het dirigeren van een oorlogseconomie, voert een goed deel van de financiële diplomatie met de bondgenoten en heeft duidelijk de smaak van de macht te pakken. Niettemin overweegt hij ontslag en neigt naar weigering van militaire dienstplicht, die dan onvermijdelijk zou zijn geworden, en hij dient een verzoek dienaangaande in. Harrod negeert dit feit en schetst Keynes als een patriot die loyaal medewerkt aan het regeringsbeleid in oorlogstijd. Skidelsky laat heel genuanceerd zien wat Keynes dreef. Het pacifisme van Russell was hem vreemd, hij was ook te pragmatisch om zich uitsluitend te beroepen op een liberaal recht op verzet. De kritiek van Bloomsbury, en met name van de sarcastische Strachey, op zijn 'collaboratie' bracht hem echter aan het twifelen. Zijn afkeuring van het feitelijke begrotingsbeleid van het kabinet deed de rest (Keynes zou overigens in overheidsdienst blijven; pas in 1919 zou hij bedanken vanwege het verdrag van Versailles, met alle gevolgen vandien).

Harrod bewonderde de velzijdigheid van

Keynes. Terecht. Maar waarom dan niet alle zijden belicht? Als Maynard in 1905, aan het einde van zijn studie, begint met college te lopen bij Alfred Marshall, reageert hij in een brief aan Strachey aldus:

I find Economics increasingly satisfactory, and I think I am rather good at it. I want to manage a railway or organize a Trust, or at least swindle the investing public. It is so easy and fascinating to master the principle of these things.

Harrod citeert deze brief, op de zwendelpassage na. Onzinnig, want Keynes was een ordinaire sjacheraar en luttele berooide vrienden alsmede geheel kunstminnend Engeland hebben daarvan geprofiteerd. Als hij in maart 1917 in Parijs vertoeft en verneemt dat de ateliervoorraad van Degas wordt geveild, dan krijgt hij het fiat van zijn chef, minister van Financiën Bonar Law, om op te kopen namens de Britse staat. De dikke Berta's beschieten Parijs, niemand biedt nog een franc voor de moderneren en Keynes slaat in anderhalve dag toe.

Het is het enige wapenfeit van de schrandere econoom dat in *Earthy powers*, de roman van Burgess over de twintigste eeuw, wordt genoemd. De romancier behoefde niets te verzinnen.

Economie op gemak

Skidelsky's eigen relaas is op talloze punten uitermate informatief en evenwichtig. Hij legt uit hoe de ouders van Maynard gefascineerd raakten door de intelligentie van het ventje. John Neville Keynes doceerde logica aan de universiteit van Cambridge, schreef met veel moeite en pijn een solide maar allesbehalve wereldschokkend werk over de reikwijdte en de methode van de politieke economie en werd door Marshall zelf aangespoord om door te gaan op het pad van economische wetenschap. Hij kampte evenwel met een hevige faalangst, vluchtte in bestuurlijke functies en legde zich allens meer toe op golf en de verzameling van postzegels. Florence Ada Brown, Maynards moeder, was ambitieuzer. Zij vatte de deugden van liefdadigheid en vaardig burgerschap zo serieus op dat zij het zelfs tot burgemeester van Cambridge brengen zou. Beide ouders zetten zich in om Maynard te helpen bij een voorbestemde sprong van de upper-middle class naar de hoogste kringen. Maynard zou deze sprong met een groot gemak en zonder opvallende planmatigheid maken. Het contact met de universitaire, financiële en bestuurlijk-politieke toppen kwam vaak vrijwingsloos tot stand, zonder heuse initiatieven van zijn kant. De loopbaanplanning ging meer uit van zijn ouders. Neville zorgde ervoor dat Maynard bij alle belangrijke examens (Eton, King's College, India Office) als een op juiste conditie gebracht renpaard zijn opwachting maakte.

Andere hoogtepunten bij Skidelsky betreffen de getroubleerde connectie Keynes-Strachey, de liefdesaffaire met de schilder Duncan Grant en Keynes' acties met betrekking

• het geheime leven van de jonge Keynes

tot het Verdrag van Versailles. Het is verleidelijk om hier enige anecdotes te verklappen, maar ik zou me liever bepalen tot enige opvallende elementen die Skidelsky in het leven van de jong Keynes ontwaart. Het eerste element is de bijrol van de economische wetenschap in dit leven. Keynes is eigenlijk de eerste economist in deeltijd geweest. Aan Eton blonk hij uit in de wiskunde (hij won als middelbare scholier maar liefst 63 prijzen, waaronder alle te vergeven wiskundeprijzen), in de talen (Engels, klassieke talen) en in de geschiedenis (hij schreef opstellen over de Victoriaanse era en over Bernard de Cluny die nog altijd leesbaar zijn). Niets wees op een voorland in de staathuishoudkunde. Te Cambridge ging hij pas aan het einde van zijn studies bij Marshall in de leer. Zijn algemene kennis van de dogmengeschiedenis, in het bijzonder van de continentale beoefening van de economie, zou altijd beperkt blijven.

Dit werd gecompenseerd door Maynards grote aanleg voor het vak. Al doende, kreeg hij het onder de knie. Eerst als ambtenaar op het ministerie voor Indische Zaken (India Office) raakte hij vertrouwd met de werking van een geldstelsel. Als docent te Cambridge (vanaf 1908) verdiepte hij zich in zijn lievelingsonderwerpen - geldtheorie, de geldmarkt, de beurs - ten behoeve van zijn colleges. Als eindredacteur van de *Economic Journal* (vanaf 1911) was hij genoodzaakt alle denkbare soorten van artikelen te bestuderen en bleef hij zo spelenderwijs op de hoogte van de actuele ontwikkeling van het vak. Als belangrijkste economisch adviseur van de Engelse oorlogskabinetten bedacht hij ter plekke een macro-economische grondslag van het te voeren beleid, in beknopte, analytische en trefzekere memoranda. Kom daar nu eens om.

Toch was de economische wetenschap in deze fase van Maynards leven bijzaak. Op het India Office werkte hij, heel geconcentreerd, een paar uurtjes, om tijd te sparen voor zijn dissertatie. In Cambridge bemoeide hij zich met van alles: de debatingclub, het universitair bestuur, de bijlessen. Maar zijn beste vrienden telde hij toen toch niet in Cambridge, maar in Londen, waar hij zich ook met overgave bezighield met financiële advisering en speculatie. Tekenend is ook dat hij in deze periode geheel binnen het kader van Marshalliaanse beginselen blijft, bijvoorbeeld in de sfeer van de hoeveelheidstheorie van het geld. De werkelijke inspanning lag voor 1920 op een ander gebied.

Het primaat van filosofie en het persoonlijke

Dat gebied was de filosofie. Skidelsky maakt aannemelijk dat de jonge Keynes gepreoccupeerd was met twee vragen. De eerste vraag is die van de adolescent: wat moet ik geloven? De tweede vraag is die van de academische adolescent: welke basis kan de wetenschap aan geloof verlenen? Het antwoord op de eerste vraag kon niet van het christendom komen, evenmin van het utilitarisme, dat

door Sidgwick tot een systeem was omgevormd, en helemaal niet van Marshall, die zijn synthese van de economische theorie als de keukenmeid van een nieuw-evangelische ethiek beschouwde. Het antwoord kwam uit de *Principia ethica* (1903) van Moore. Diens stellingen omtrent de ondefinieerbaarheid van het goede, het ideaal van een goedmoedstoestand die gebaseerd is op plezierige omgang met mensen en esthetisch genot en de billijkheid van individuele acties die naar dit ideaal voeren, maakten op Keynes een verpletterende indruk. Zijn geloof gold niet langer de traditie of de maatschappelijke welvaart, maar datgene waarvoor hij autonoom, in emotionele balans en na ampele rationele afweging durfde te kiezen. Het geloof van de jonge Keynes kwam neer op een utilitarisme van de daad, met de liefdesdaad voorop.

Het antwoord op de tweede vraag vloeide voort uit een onderzoek dat niet minder het karakter droeg van gewetensonderzoek. Keynes zou zich vele jaren wijden aan de wetenschapsfilosofie, in het bijzonder aan de kwesties van de inductie en de waarschijnlijkheid. Zijn bevindingen (de inductie is een redenering; de waarschijnlijkheid is van logische aard, want geeft een relatie weer tussen beweringen over feiten en theoretische beweringen) zouden pas in 1921 worden gepubliceerd, in *The treatise on probability*. Het is wellicht daarom dat Skidelsky niet uitvoerig op deze bevindingen ingaat. Harrod is hier de betere leidman. Wél beschrijft hij hoe Keynes aan zijn dissertatie werkte en tot welke conclusie deze kwam. De conclusie luidde, kort gezegd, dat wetenschappelijke kennis ten hoogste voor de korte termijn een voorlopige fundering geeft aan de geloofsopvattingen van handelende individuen. De lange termijn zullen de individuen niet al-

leen niet meemaken, maar ook nimmer ten volle kennen. De wetenschap, waaronder de empirische economie, geeft een voorlopige basis voor handelingen in het heden, maar kan in het ongelijk worden gesteld. Keynes had allerminst hoge verwachtingen van de economische statistiek op het stuk van verbetering van de wetenschappelijke verklaringswijze en van het voorspellingsvermogen.

De jonge Keynes ging niet alleen uit van het primaat van de filosofie, maar ook van dat van het persoonlijke. Van sterk politiek engageert is geen sprake. Soms helpt hij bevriende politici met een lezing of een journalistieke bijdrage, maar over het algemeen houdt hij zich afzijdig van deze 'stupide' mensensoort. Hij moet niets hebben van marxisme of Fabian-socialisme, in zijn ogen substituten van het christendom, en voelt zich evenmin aangetrokken tot het progressieve liberalisme van Mill, Hobson en anderen, dat destijds terrein won. Arbeiders en armoedigen kwamen in zijn beschutte wereld niet voor. Misschien is dat de voor de hand liggende verklaring voor zijn gebrek aan passie voor de sociale kwestie. De jonge Keynes was een klassieke liberaal, die alleen warm liep voor vrijhandel en efficiënt staatsbeheer. Hij had een simpele kijk op de politiek. Zoiets als de beheersing van overheidsuitgaven zou volledig afhangen van de politieke wil van de juiste mensen op de juiste plaats. En de juiste mensen (Asquith, McKenna) mocht hij, als zijn ster gaat rijzen tijdens de Eerste Wereldoorlog, al spoedig tot zijn kennissen rekenen.

De jonge Keynes was een personalist. In zijn studententijd is hij overwegend met zijn psychisch evenwicht bezig. In zijn ambtenarentijd put hij zich uit voor een evenwichtig beleid. In beide perioden is de loyaliteit van vrienden zijn baken en is zijn eigen behoefte aan persoonlijke erkenning en trouw de drijfveer.

Dat verandert allemaal met het verstrijken van de Eerste Wereldoorlog en met het rampzalige verloop van de onderhandelingen tussen de alliantie en Duitsland over de naoorlogse economische orde. Skidelsky laat zien hoe de breuk met de gouden tijd van 1900-1914 op Keynes inwerkt. Hij ervaart deze catastrofes als de voorlopers van het einde van de beschaving, die van Eton, die van Cambridge, die van Bloomsbury. Hij schrijft het pessimisme van zich af in *The economic consequences of peace* (1919) en wordt in een klap met deze door hemzelf uitgegeven brochure steenrijk en wereldberoemd. Dan is het moment aangebroken om de ernstige economische wetenschap in de plaats te brengen van het onschuldige privé plezier. Dan ook haalt hij zijn concepten van stal. Een nieuwe theorie voor de korte termijn en een nieuw recept voor welwillende staatslieden.

Robert Skidelsky, *John Maynard Keynes, hopes betrayed 1883-1920*, Macmillan, London, 1983, 447 pp.

Jos de Beus

Technologie en ekonomie: een nieuw onderzoeksproject

In vrijwel elke economische theorie worden innovatie en technische verandering gezien als motor voor economische groei. Adam Smith beschouwde de rol van de wetenschap, inventies en technische veranderingen van groot belang voor de 'Wealth of Nations'. Karl Marx plaatste de procesinnovatie centraal in zijn model van dynamische concurrentie, industriële konsentratie, de groei van kapitaalintensiteit en de dalende winstvoet. Ook voor Keynes -zij het in mindere mate- vormden ontwikkelingen in de wetenschap en techniek belangrijke elementen in het economies-groeiproces. (1)

Een meer systematische benadering over het belang van innovaties voor de economische ontwikkeling is van Simon Kuznets gekomen. Hij stelde dat technologische innovatie direct verbonden was met de opkomst van nieuwe industrieën die nieuwe produkten en nieuwe sociaal-economische activiteiten voortbrachten. (2)

Schumpeter

De belangrijkste bijdrage aan de theorievorming over relatie tussen technologie en economie is echter geleverd door Joseph Schumpeter, die voortduren op de essentiële rol van technologische vooruitgang gewezen heeft om hiermee de dynamiek van de kapitalistische groei te verklaren. In *Business Cycles* (1939) en in *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942) is Schumpeter ingegaan op de historische rol van technologische innovatie en de relatie tussen innovaties en instabiliteit in de economie. In dit verband benadrukte hij de diskontinuiteit en de ongelijke en ongelijktijdige diffusie van de technologische ontwikkelingen en hij stelde dat dergelijke ontwikkelingen ingrijpende wijzigingen en doorbraken te weeg konden brengen. Volgens Schumpeter was technologische innovatie dan ook: '(...) more like a series of explosions than a gentle though incessant transformation. (...) (they, ar) disrupt the existing system and enforce a distinct process of adaptation.' (3) Een belangrijk element in de redenering van Schumpeter was dat innovaties zich neigen te klusteren in enkele sectoren en hun omgeving, waardoor ze onevenwichtig en diskontinu zijn. Bijgevolg verloopt ook de verspreiding van de innovaties ongelijktijdig en ongelijkmatig, omdat eerst één onderneming het risico neemt en pas later meerdere ondernemingen volgen om deel te nemen aan een succesvolle innovatie.

Voor Schumpeter was het begrip innovatie veel breder dan slechts de invoering van een nieuw productieproces of nieuwe produkten. Hij definiëerde innovatie als een verschuiving van een produktiefunctie ('shift in a production function'), die zeer uiteenlopende oorzaken en gevolgen kon hebben. Deze verschuivingen kunnen het openen van nieuwe markten inhouden, het gebruik van nieuwe materialen of grondstoffen, of een structurele reorganisatie van een bedrijfstak of van de industriële structuur. (4)

Project

Kijken we naar de huidige ontwikkelingen in de microelektronika, de telekommunikatie en informatie-technologie of de biotechnologie, dan lijken veel Schumpeteriaanse uitspraken -al dan niet gemodificeerd- nog voldoende handvaten te bieden voor een actuele discussie over de ontwikkelingen en de toepassingen van deze nieuwe technologieën en de relatie tot de economische groei en maatschappelijke ontwikkeling.

Dit laatste vormt tevens het kader van een in september j.l. opgestart project bij de vakgroep Bedrijfseconomie. Dit project is één van de eerste zgn. 'Technologie-projecten' die het Ministerie van Economische Zaken heeft goedgekeurd en gefinancierd ter ondersteuning van een te voeren technologiebeleid. Hiertoe is een grondige analyse nodig van zowel de Nederlandse economische structuur als van de internationale ontwikkelingen op het gebied van de nieuwe hoogwaardige technologieën en de veranderende internationale concurrentieverhoudingen ten gevolge van de ongelijke en ongelijktijdige ontwikkeling en invoering van de eerder genoemde technologieën. Tegen deze achtergrond zullen o.a. volgende vragen centraal staan:

- I. Wat zijn de gevolgen van de nieuwe technologische ontwikkelingen voor de economische structuur en het concurrentievermogen van Nederland?
- II. Welke komperatieve voordelen/nadelen kent de Nederlandse economie ten opzichte van het buitenland bij het selektief ontwikkelen en toepassen/invoeren van nieuwe zgn. 'strategiese' technologieën (als de microelektronika, telekommunikatie en informatietechnologie. Biotechnologie, robotika etc.)?

Voor de uitwerking van de analyse zijn tal van kleinere deelonderzoeken noodzakelijk, o.a. naar de innovatiekapasiteit van de Nederlandse economie; naar de rol van multinationale ondernemingen in de verspreiding van technologie en de rol van middelgrote en kleinere bedrijven; naar de parallele inspanningen van OECD-landen om de hoogwaardige technologieën te bevorderen binnen de eigen nationale grenzen en hiermee verbonden herstrukturings- en toepassingswedloop; naar de toenemende 'convergence' of het in elkaar overvloeien van de verschillen-

de nieuwe technologieën (zoals bij de computers en de telekommunikatie, de biochip, de computerindustrie en de robotika, etc.) en de gevolgen van de hieruit voortvloeiende konsentratiebewegingen; naar de toenemende politieke spanningen die tussen landen kunnen gaan ontstaan als gevolg van de ongelijke ontwikkeling en toepassing van de nieuwe technologieën om daarmee patronen van technologische dominantie en afhankelijkheid te ontdekken.

Ter ondersteuning van dit onderzoeksproject dat vier jaar zal duren, wordt er een documentatiesysteem bijgehouden, waarin zoveel mogelijk actuele literatuur verzameld wordt over onderwerpen die betrekking hebben op het onderzoek. Tevens zal geprobeerd worden om samen met andere onderzoekers/sters in Nederland en daarbuiten te komen tot een 'informatienetwerk', ten einde dubbelonderzoek te voorkomen en een snellere informatie en gedachtenuitwisseling te bevorderen. Dit artikel is dan ook mede bedoeld om in contact te komen met hen, die zich ook met onderzoek op dit terrein bezighouden of die anderszins een zekere (bedrijfs)kennis hebben, die tot wederzijds nut gemaakt kan worden.

Annemieke Roobeek (medewerkster Projekt Technologie en Economie)

Vakgroep Bedrijfseconomie, Leerstoel Externe Organisatie, kamer 3305, tel. 525 4157.

1. Christopher Freeman, *Innovation as an Engine of Economic Growth: Retrospect & Prospects*, in: Herbert Giersch (ed.), *Emerging Technologies: Consequences for Economic Growth, Structural Change, and Employment*, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1982, p.1.
2. Nathan Rosenberg, *Inside the Black Box: Technology and Economics*, Cambridge University Press, 1982, p. 4-5.
3. Joseph Schumpeter, *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, New York 1939. Abridged Edition by R. Fels (ed.), New York, 1964. Van deze verkorte versie p. 75-77.
4. Nathan Rosenberg, *Inside the Black Box*, p.5.

Hoge raad helpt accountants

Advokaten, artsen, notarissen en geestelijken hebben één ding gemeen, zij hebben het 'verschoningsrecht'. Daardoor hoeven zij niet te getuigen in zaken waarin hun functie geheimhouding eist. Degenen die hun hulp inroepen moeten immers op absolute vertrouwelijkheid kunnen rekenen. Accountants hebben lang gedacht dat ook zij dit zwijgrecht hadden. Een onjuiste opvatting, zo blijkt uit een recente uitspraak van de Hoge Raad. De politie mag voortaan het accountantskantoor in om administratie van verdachte cliënten in beslag te nemen. En als de rechter dat vraagt moet de accountant getuigen. Het belang van de cliënt is namelijk niet het enige ten behoeve waarvan de accountant funktioneert. Daarom moet zijn geheimhoudingsplicht wijken voor het belang van de strafrechtspleging. Althans in gevallen waarin de wetenschap van de accountant niet gemist kan worden bij het aan het licht brengen van de waarheid. Met deze uitspraak verloor de accountantsassociatie Van Dien & Co haar beroep tegen het in beslag nemen van administratie door de fiscale politie, de FIOD.

Volgens kranteberichten zijn de accountants nogal geschrokken. Begrijpelijk, FIOD-invallen zijn geen reclame en getuigenissen doen afbreuk aan de klantenbinding. Het NIVRA, de organisatie van de accountants, beraadt zich dan ook op mogelijke implicaties voor het accountantsberoep. Dat beraad kan kort zijn, de Hoge Raad heeft de accountants namelijk een dienst bewezen.

Voor wie het nog niet weet: accountants controleren jaarrekeningen en andere financiële verantwoordingen en geven daarover verklaringen of. Deze controle werd in 1971 wettelijk verplicht voor onder andere de jaarrekeningen van nv's en grote bv's. De maatschappelijke behoefte aan een betrouwbaar oordeel over de jaarrekening bestaat echter al langer. Vanouds worden accountants geacht in die behoefte te voorzien. De deskundigheid en onafhankelijkheid die daarvoor nodig zijn waarborgden zij aanvankelijk zelf via een eigen beroepsopleiding en door beroepsregels en tuchtspraak. Sinds 1962 heeft het accountantsberoep officiële status: de wetgever riep in dat jaar het Nederlands Instituut van Registeraccountants in het leven. Alleen zij die in het register van dat instituut staan ingeschreven mogen de titel 'registeraccountant' voeren en als zodanig verklaringen afgeven. Voorwaarde voor inschrijving is een accountantsopleiding bij het Nivra of een universitaire instelling. Zoals bekend verzorgt ook onze fakulteit een (post-doktorale) accountantsopleiding.

Maatschappelijk vertrouwen

Ten behoeve van wie controleert de accountant? Of, anders gezegd, voor wie is de verklaring van de accountant van belang? In de eerste plaats voor de opdrachtgever, bij de nv en de bv is dat de aandeelhoudersvergadering. Voorts zijn te noemen krediteuren, ondernemingsraden en vakbonden.

Bestuur en raad van commissarissen zijn uiteraard ook belanghebbende, zij het dat zij niet op de verklaring zijn aangewezen omdat de accountant hen bovendien verslag moet uitbrengen over het door hem verrichte onderzoek. De overheid tenslotte is ook geïnteresseerd in het accountantsoordeel. De wetgever ging er destijds namelijk van uit dat de verklaring een rol zou kunnen spelen bij het

overheidstoezicht op naleving van de jaarrekeningvoorschriften. Evenals de andere belanghebbenden kan het Openbaar Ministerie daarom een zogenaamde jaarrekeningenprocedure op gang brengen bij de Ondernemingskamer, een gespecialiseerde afdeling van het amsterdamse gerechtshof.

Essentiële voor het accountantsberoep is dat bovengenoemde bonte verzameling belanghebbenden vertrouwen stelt in het oordeel van de accountant. Dit 'maatschappelijk vertrouwen' is tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend. In de eerste plaats is het vertrouwen in deskundigen in het algemeen afgenomen. Voorts bleek uit onderzoeken nog menig gebrek in jaarrekeningen die door accountants waren goedgekeurd. De betrekkelijkheid van het accountantsoordeel werd ook nog eens benadrukt door de Ondernemingskamer die tweemaal een door de accountant goedgekeurde jaarrekening vernietigde. Veel ernstiger zijn affaires als de Tilburgse Hypotheekbank. Vriend en vijand werden verrast door het faillissement van deze instelling. Volgens de Nederlandse Bank en de commissie Rijnvos zouden de accountants de onjuiste voorstelling van de financiële situatie door het bestuur hebben gedekt.

'Klimaat van wederzijdse openheid'

De affaire rond de Tilburgse voert ons naar een delicaat aspect van het accountantsberoep: even essentiële als het bovengenoemde maatschappelijk vertrouwen is een goede relatie met de cliënt, lees het ondernemingsbestuur. Opening van zaken gebeurt immers '...veel gemakkelijker en natuurlijker indien in de persoonlijke verhoudingen een klimaat van wederzijdse openheid heerst' aldus een zinsnede uit het Nivra-diskussierapport 'Neutraal maar niet passief'.

De lezer zal het al begrepen hebben. Een al te vertrouwelijke relatie met de cliënt kan het

maatschappelijk vertrouwen ondermijnen. Werpt de accountant zich echter op als hoeder van maatschappelijke belangen dan wordt hij voor het ondernemingsbestuur licht een pottekijker. Ziedaar het slappe koord waarop de accountant om den brode balanceren moeten.

Storend voor het evenwicht is dat accountants zich niet beperken tot controleren maar veelal ook adviezen geven aan het ondernemingsbestuur. Op zich een logische ontwikkeling, controle brengt onvolkomenheden in de administratie aan het licht. Bovendien ontbreekt in kleine bedrijven wel eens de know-how om een deugdelijke jaarrekening in elkaar te zetten. Maar het adviseren is wel een bedreiging van de onpartijdigheid van de accountant en daarmee van zijn geloofwaardigheid. In accountantskringen heeft men er een deftig woord voor: *collisiegevaar*.

Knagend geweten

Heeft de Hoge Raad met zijn uitspraak het 'klimaat van wederzijdse openheid' tussen accountant en cliënt verstoord? Tot voor kort kon de cliënt immers rustig opbiechten. Niet alleen was de accountant tot geheimhouding verplicht door zijn beroepsregels maar bovendien kon hij zich tegenover de rechter op zijn verschoningsrecht beroepen. Dat laatste is nu dus van de baan - althans in fiscale strafzaken want daar ging de uitspraak over. In bepaalde gevallen zal de cliënt daarom zijn mond houden. Maar dat deed hij wellicht toch al. Want de beroepsregels verplichten de accountant te waken voor de eer van de stand van de registeraccountants. Als de accountant kennis draagt van zeer ernstige vergrijpen van het ondernemingsbestuur zou hij zich daarom wel eens verplicht kunnen voelen zijn opdracht terug te geven of zelfs aangifte te doen. Ter vermindering van misverstand: evenmin als u en ik heeft de accountant een algemene plicht om strafbare feiten aan te geven.

En in andere kwesties zoals dubieuze belastingontwijking? De accountant krijgt het makkelijker, hij hoeft er slechts op te wijzen dat hij moet getuigen mocht de justitie zich er mee gaan bemoeien. Dat lijkt mij geen mededeling waardoor de relatie met de cliënt verstoord wordt. Tot nu toe moest de accountant het doen met een beroep op zijn knagend geweten als hij de ondernemingsleiding op andere gedachten wilde brengen. Dat lijkt me ook niet altijd bevorderlijk voor de relatie met de cliënt. Temeer daar de cliënt ook wel weet dat geen twee gewetens gelijk zijn.

Nadat de accountant het bestuur heeft gewaarschuwd door op zijn getuigplicht te wijzen en nadat hij eventueel de raad van commissarissen heeft verwittigd ligt de verantwoordelijkheid waar zij hoort: bij de ondernemingsleiding. Ook voor de buitenwacht zal dat duidelijk zijn. Dat komt het broodnodige maatschappelijk vertrouwen ten goede. De Hoge Raad heeft daarom de accountants een diens bewezen. AD

• het geheime leven van de jonge Keynes

tot het Verdrag van Versailles. Het is verleidelijk om hier enige anecdotes te verklappen, maar ik zou me liever bepalen tot enige opvallende elementen die Skidelsky in het leven van de jong Keynes ontwaart. Het eerste element is de bijrol van de economische wetenschap in dit leven. Keynes is eigenlijk de eerste economist in deeltijd geweest. Aan Eton blonk hij uit in de wiskunde (hij won als middelbare scholier maar liefst 63 prijzen, waaronder alle te vergeven wiskundeprijzen), in de talen (Engels, klassieke talen) en in de geschiedenis (hij schreef opstellen over de Victoriaanse era en over Bernard de Cluny die nog altijd leesbaar zijn). Niets wees op een voorland in de staathuishoudkunde. Te Cambridge ging hij pas aan het einde van zijn studies bij Marshall in de leer. Zijn algemene kennis van de dogmengeschiedenis, in het bijzonder van de continentale beoefening van de economie, zou altijd beperkt blijven.

Dit werd gecompenseerd door Maynards grote aanleg voor het vak. Al doende, kreeg hij het onder de knie. Eerst als ambtenaar op het ministerie voor Indische Zaken (India Office) raakte hij vertrouwd met de werking van een geldstelsel. Als docent te Cambridge (vanaf 1908) verdiepte hij zich in zijn lievelingsonderwerpen - geldtheorie, de geldmarkt, de beurs - ten behoeve van zijn colleges. Als eindredacteur van de *Economic Journal* (vanaf 1911) was hij genoodzaakt alle denkbare soorten van artikelen te bestuderen en bleef hij zo spelenderwijs op de hoogte van de actuele ontwikkeling van het vak. Als belangrijkste economisch adviseur van de Engelse oorlogskabinetten bedacht hij ter plekke een macro-economische grondslag van het te voeren beleid, in beknopte, analytische en trefzekere memoranda. Kom daar nu eens om.

Toch was de economische wetenschap in deze fase van Maynards leven bijzaak. Op het India Office werkte hij, heel geconcentreerd, een paar uurtjes, om tijd te sparen voor zijn dissertatie. In Cambridge bemoeide hij zich met van alles: de debatingclub, het universitair bestuur, de bijlessen. Maar zijn beste vrienden telde hij toen toch niet in Cambridge, maar in Londen, waar hij zich ook met overgave bezighield met financiële advisering en speculatie. Tekenend is ook dat hij in deze periode geheel binnen het kader van Marshalliaanse beginselen blijft, bijvoorbeeld in de sfeer van de hoeveelheidstheorie van het geld. De werkelijke inspanning lag voor 1920 op een ander gebied.

Het primaat van filosofie en het persoonlijke

Dat gebied was de filosofie. Skidelsky maakt aannemelijk dat de jonge Keynes gepreoccupeerd was met twee vragen. De eerste vraag is die van de adolescent: wat moet ik geloven? De tweede vraag is die van de academische adolescent: welke basis kan de wetenschap aan geloof verlenen? Het antwoord op de eerste vraag kon niet van het christendom komen, evenmin van het utilitarisme, dat

door Sidgwick tot een systeem was omgevormd, en helemaal niet van Marshall, die zijn synthese van de economische theorie als de keukenmeid van een nieuw-evangelische ethiek beschouwde. Het antwoord kwam uit de *Principia ethica* (1903) van Moore. Diens stellingen omtrent de ondefinieerbaarheid van het goede, het ideaal van een goedmoedstoestand die gebaseerd is op plezierige omgang met mensen en esthetisch genot en de billijkheid van individuele acties die naar dit ideaal voeren, maakten op Keynes een verpletterende indruk. Zijn geloof gold niet langer de traditie of de maatschappelijke welvaart, maar datgene waarvoor hij autonoom, in emotionele balans en na ampele rationele afweging durfde te kiezen. Het geloof van de jonge Keynes kwam neer op een utilitarisme van de daad, met de liefdesdaad voorop.

Het antwoord op de tweede vraag vloeyde voort uit een onderzoek dat niet minder het karakter droeg van gewetensonderzoek. Keynes zou zich vele jaren wijden aan de wetenschapsfilosofie, in het bijzonder aan de kwesties van de inductie en de waarschijnlijkheid. Zijn bevindingen (de inductie is een redenering; de waarschijnlijkheid is van logische aard, want geeft een relatie weer tussen beweringen over feiten en theoretische beweringen) zouden pas in 1921 worden gepubliceerd, in *The treatise on probability*. Het is wellicht daarom dat Skidelsky niet uitvoerig op deze bevindingen ingaat. Harrod is hier de betere leidman. Wél beschrijft hij hoe Keynes aan zijn dissertatie werkte en tot welke conclusie deze kwam. De conclusie luidde, kort gezegd, dat wetenschappelijke kennis ten hoogste voor de korte termijn een voorlopige fundering geeft aan de geloofsopvattingen van handelende individuen. De lange termijn zullen de individuen niet al-

leen niet meemaken, maar ook nimmer ten volle kennen. De wetenschap, waaronder de empirische economie, geeft een voorlopige basis voor handelingen in het heden, maar kan in het ongelijk worden gesteld. Keynes had allerminst hoge verwachtingen van de economische statistiek op het stuk van verbetering van de wetenschappelijke verklaringswijze en van het voorspellingsvermogen.

De jonge Keynes ging niet alleen uit van het primaat van de filosofie, maar ook van dat van het persoonlijke. Van sterk politiek engageert is geen sprake. Soms helpt hij bevriende politici met een lezing of een journalistieke bijdrage, maar over het algemeen houdt hij zich afzijdig van deze 'stupide' mensensoort. Hij moet niets hebben van marxisme of Fabian-socialisme, in zijn ogen substituten van het christendom, en voelt zich evenmin aangetrokken tot het progressieve liberalisme van Mill, Hobson en anderen, dat destijds terrein won. Arbeiders en armoedigen kwamen in zijn beschutte wereld niet voor. Misschien is dat de voor de hand liggende verklaring voor zijn gebrek aan passie voor de sociale kwestie. De jonge Keynes was een klassieke liberaal, die alleen warm liep voor vrijhandel en efficiënt staatsbeheer. Hij had een simpele kijk op de politiek. Zoiets als de beheersing van overheidsuitgaven zou volledig afhangen van de politieke wil van de juiste mensen op de juiste plaats. En de juiste mensen (Asquith, McKenna) mocht hij, als zijn ster gaat rijzen tijdens de Eerste Wereldoorlog, al spoedig tot zijn kennissen rekenen.

De jonge Keynes was een personalist. In zijn studententijd is hij overwegend met zijn psychisch evenwicht bezig. In zijn ambtenarentijd put hij zich uit voor een evenwichtig beleid. In beide perioden is de loyaliteit van vrienden zijn baken en is zijn eigen behoefte aan persoonlijke erkenning en trouw de drijfveer.

Dat verandert allemaal met het verstrijken van de Eerste Wereldoorlog en met het rampzalige verloop van de onderhandelingen tussen de alliantie en Duitsland over de naoorlogse economische orde. Skidelsky laat zien hoe de breuk met de gouden tijd van 1900-1914 op Keynes inwerkt. Hij ervaart deze catastrofes als de voorlopers van het einde van de beschaving, die van Eton, die van Cambridge, die van Bloomsbury. Hij schrijft het pessimisme van zich af in *The economic consequences of peace* (1919) en wordt in een klap met deze door hemzelf uitgegeven brochure steenrijk en wereldberoemd. Dan is het moment aangebroken om de ernstige economische wetenschap in de plaats te brengen van het onschuldige privé plezier. Dan ook haalt hij zijn concepten van stal. Een nieuwe theorie voor de korte termijn en een nieuw recept voor welwillende staatslieden.

Robert Skidelsky, *John Maynard Keynes, hopes betrayed 1883-1920*, Macmillan, London, 1983, 447 pp.

Jos de Beus

Technologie en economie: een nieuw onderzoeksproject

In vrijwel elke economische theorie worden innovatie en technische verandering gezien als motor voor economische groei. Adam Smith beschouwde de rol van de wetenschap, inventies en technische veranderingen van groot belang voor de 'Wealth of Nations'. Karl Marx plaatste de procesinnovatie centraal in zijn model van dynamische concurrentie, industriële konsentratie, de groei van kapitaalintensiteit en de dalende winstvoet. Ook voor Keynes -zij het in mindere mate- vormden ontwikkelingen in de wetenschap en techniek belangrijke elementen in het economies-groeiproces. (1)

Een meer systematische benadering over het belang van innovaties voor de economische ontwikkeling is van Simon Kuznets gekomen. Hij stelde dat technologische innovatie direct verbonden was met de opkomst van nieuwe industrieën die nieuwe produkten en nieuwe sociaal-economische activiteiten voortbrachten. (2)

Schumpeter

De belangrijkste bijdrage aan de theorievorming over relatie tussen technologie en economie is echter geleverd door Joseph Schumpeter, die voortduren op de essentiële rol van technologische vooruitgang gewezen heeft om hiermee de dynamiek van de kapitalistische groei te verklaren. In *Business Cycles* (1939) en in *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942) is Schumpeter ingegaan op de historische rol van technologische innovatie en de relatie tussen innovaties en instabiliteit in de economie. In dit verband benadrukte hij de diskontinuiteit en de ongelijke en ongelijktijdige diffusie van de technologische ontwikkelingen en hij stelde dat dergelijke ontwikkelingen ingrijpende wijzigingen en doorbraken te weeg konden brengen. Volgens Schumpeter was technologische innovatie dan ook: '(...) more like a series of explosions than a gentle though incessant transformation. (...) (they, ar) disrupt the existing system and enforce a distinct process of adaptation.' (3) Een belangrijk element in de redenering van Schumpeter was dat innovaties zich neigen te klusteren in enkele sectoren en hun omgeving, waardoor ze onevenwichtig en diskontinu zijn. Bijgevolg verloopt ook de verspreiding van de innovaties ongelijktijdig en ongelijkmatig, omdat eerst één onderneming het risico neemt en pas later meerdere ondernemingen volgen om deel te nemen aan een succesvolle innovatie.

Voor Schumpeter was het begrip innovatie veel breder dan slechts de invoering van een nieuw productieproces of nieuwe produkten. Hij definiëerde innovatie als een verschuiving van een produktiefunctie ('shift in a production function'), die zeer uiteenlopende oorzaken en gevolgen kon hebben. Deze verschuivingen kunnen het openen van nieuwe markten inhouden, het gebruik van nieuwe materialen of grondstoffen, of een structurele reorganisatie van een bedrijfstak of van de industriële structuur. (4)

Project

Kijken we naar de huidige ontwikkelingen in de microelektronika, de telekommunikatie en informatie-technologie of de biotechnologie, dan lijken veel Schumpeteriaanse uitspraken -al dan niet gemodificeerd- nog voldoende handvaten te bieden voor een actuele discussie over de ontwikkelingen en de toepassingen van deze nieuwe technologieën en de relatie tot de economische groei en maatschappelijke ontwikkeling.

Dit laatste vormt tevens het kader van een in september j.l. opgestart project bij de vakgroep Bedrijfseconomie. Dit project is één van de eerste zgn. 'Technologie-projecten' die het Ministerie van Economische Zaken heeft goedgekeurd en gefinancierd ter ondersteuning van een te voeren technologiebeleid. Hiertoe is een grondige analyse nodig van zowel de Nederlandse economische structuur als van de internationale ontwikkelingen op het gebied van de nieuwe hoogwaardige technologieën en de veranderende internationale concurrentieverhoudingen ten gevolge van de ongelijke en ongelijktijdige ontwikkeling en invoering van de eerder genoemde technologieën. Tegen deze achtergrond zullen o.a. volgende vragen centraal staan:

- I. Wat zijn de gevolgen van de nieuwe technologische ontwikkelingen voor de economische structuur en het concurrentievermogen van Nederland?
- II. Welke komperatieve voordelen/nadelen kent de Nederlandse economie ten opzichte van het buitenland bij het selektief ontwikkelen en toepassen/invoeren van nieuwe zgn. 'strategiese' technologieën (als de microelektronika, telekommunikatie en informatietechnologie. Biotechnologie, robotika etc.)?

Voor de uitwerking van de analyse zijn tal van kleinere deelonderzoeken noodzakelijk, o.a. naar de innovatiekapasiteit van de Nederlandse economie; naar de rol van multinationale ondernemingen in de verspreiding van technologie en de rol van middelgrote en kleinere bedrijven; naar de parallele inspanningen van OECD-landen om de hoogwaardige technologieën te bevorderen binnen de eigen nationale grenzen en hiermee verbonden herstrukturings- en toepassingswedloop; naar de toenemende 'convergence' of het in elkaar overvloeien van de verschillen-

de nieuwe technologieën (zoals bij de computers en de telekommunikatie, de biochip, de computerindustrie en de robotika, etc.) en de gevolgen van de hieruit voortvloeiende konsentratiebewegingen; naar de toenemende politieke spanningen die tussen landen kunnen gaan ontstaan als gevolg van de ongelijke ontwikkeling en toepassing van de nieuwe technologieën om daarmee patronen van technologische dominantie en afhankelijkheid te ontdekken.

Ter ondersteuning van dit onderzoeksproject dat vier jaar zal duren, wordt er een documentatiesysteem bijgehouden, waarin zoveel mogelijk actuele literatuur verzameld wordt over onderwerpen die betrekking hebben op het onderzoek. Tevens zal geprobeerd worden om samen met andere onderzoekers/sters in Nederland en daarbuiten te komen tot een 'informatienetwerk', ten einde dubbelonderzoek te voorkomen en een snellere informatie en gedachtenuitwisseling te bevorderen. Dit artikel is dan ook mede bedoeld om in contact te komen met hen, die zich ook met onderzoek op dit terrein bezighouden of die anderzins een zekere (bedrijfs)kennis hebben, die tot wederzijds nut gemaakt kan worden.

Annemieke Roobek (medewerkster Projekt Technologie en Economie)

Vakgroep Bedrijfseconomie, Leerstoel Externe Organisatie, kamer 3305, tel. 525 4157.

1. Christopher Freeman, *Innovation as an Engine of Economic Growth: Retrospect & Prospects*, in: Herbert Giersch (ed.), *Emerging Technologies: Consequences for Economic Growth, Structural Change, and Employment*, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1982, p.1.
2. Nathan Rosenberg, *Inside the Black Box: Technology and Economics*, Cambridge University Press, 1982, p. 4-5.
3. Joseph Schumpeter, *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, New York 1939. Abridged Edition by R. Fels (ed.), New York, 1964. Van deze verkorte versie p. 75-77.
4. Nathan Rosenberg, *Inside the Black Box*, p.5.

Hoge raad helpt accountants

Advokaten, artsen, notarissen en geestelijken hebben één ding gemeen, zij hebben het 'verschoningsrecht'. Daardoor hoeven zij niet te getuigen in zaken waarin hun functie geheimhouding eist. Degenen die hun hulp inroepen moeten immers op absolute betrouwbaarheid kunnen rekenen. Accountants hebben lang gedacht dat ook zij dit zwijgrecht hadden. Een onjuiste opvatting, zo blijkt uit een recente uitspraak van de Hoge Raad. De politie mag voortaan het accountantskantoor in om administratie van verdachte cliënten in beslag te nemen. En als de rechter dat vraagt moet de accountant getuigen. Het belang van de cliënt is namelijk niet het enige ten behoeve waarvan de accountant funktioneert. Daarom moet zijn geheimhoudingsplicht wijken voor het belang van de strafrechtspleging. Althans in gevallen waarin de wetenschap van de accountant niet gemist kan worden bij het aan het licht brengen van de waarheid. Met deze uitspraak verloor de accountantsassociatie Van Dien & Co haar beroep tegen het in beslag nemen van administratie door de fiscale politie, de FIOD.

Volgens kranteberichten zijn de accountants nogal geschrokken. Begrijpelijk, FIOD-invallen zijn geen reclame en getuigenissen doen afbreuk aan de klantenbinding. Het NIVRA, de organisatie van de accountants, beraadt zich dan ook op mogelijke implicaties voor het accountantsberoep. Dat beraad kan kort zijn, de Hoge Raad heeft de accountants namelijk een dienst bewezen.

Voor wie het nog niet weet: accountants controleren jaarrekeningen en andere financiële verantwoordingen en geven daarover verklaringen of. Deze controle werd in 1971 wettelijk verplicht voor onder andere de jaarrekeningen van nv's en grote bv's. De maatschappelijke behoefte aan een betrouwbaar oordeel over de jaarrekening bestaat echter al langer. Vanouds worden accountants geacht in die behoefte te voorzien. De deskundigheid en onafhankelijkheid die daarvoor nodig zijn waarborgden zij aanvankelijk zelf via een eigen beroepsopleiding en door beroepsregels en tuchtspraak. Sinds 1962 heeft het accountantsberoep officiële status: de wetgever riep in dat jaar het Nederlands Instituut van Registeraccountants in het leven. Alleen zij die in het register van dat instituut staan ingeschreven mogen de titel 'registeraccountant' voeren en als zodanig verklaringen afgeven. Voorwaarde voor inschrijving is een accountantsopleiding bij het Nivra of een universitaire instelling. Zoals bekend verzorgt ook onze fakulteit een (post-doktorale) accountantsopleiding.

Maatschappelijk vertrouwen

Ten behoeve van wie controleert de accountant? Of, anders gezegd, voor wie is de verklaring van de accountant van belang? In de eerste plaats voor de opdrachtgever, bij de nv en de bv is dat de aandeelhoudersvergadering. Voorts zijn te noemen krediteuren, ondernemingsraden en vakbonden.

Bestuur en raad van commissarissen zijn uiteraard ook belanghebbende, zij het dat zij niet op de verklaring zijn aangewezen omdat de accountant hen bovendien verslag moet uitbrengen over het door hem verrichte onderzoek. De overheid tenslotte is ook geïnteresseerd in het accountantsoordeel. De wetgever ging er destijds namelijk van uit dat de verklaring een rol zou kunnen spelen bij het

overheidstoezicht op naleving van de jaarrekeningvoorschriften. Evenals de andere belanghebbenden kan het Openbaar Ministerie daarom een zogenaamde jaarrekeningenprocedure op gang brengen bij de Ondernemingskamer, een gespecialiseerde afdeling van het amsterdamse gerechtshof.

Essentiële voor het accountantsberoep is dat bovengenoemde bonte verzameling belanghebbenden vertrouwen stelt in het oordeel van de accountant. Dit 'maatschappelijk vertrouwen' is tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend. In de eerste plaats is het vertrouwen in deskundigen in het algemeen afgenomen. Voorts bleek uit onderzoeken nog menig gebrek in jaarrekeningen die door accountants waren goedgekeurd. De betrekkelijkheid van het accountantsoordeel werd ook nog eens benadrukt door de Ondernemingskamer die tweemaal een door de accountant goedgekeurde jaarrekening vernietigde. Veel ernstiger zijn affaires als de Tilburgse Hypotheekbank. Vriend en vijand werden verrast door het faillissement van deze instelling. Volgens de Nederlandse Bank en de commissie Rijnvos zouden de accountants de onjuiste voorstelling van de financiële situatie door het bestuur hebben gedekt.

'Klimaat van wederzijdse openheid'

De affaire rond de Tilburgse voert ons naar een delicaat aspect van het accountantsberoep: even essentiële als het bovengenoemde maatschappelijk vertrouwen is een goede relatie met de cliënt, lees het ondernemingsbestuur. Opening van zaken gebeurt immers '...veel gemakkelijker en natuurlijker indien in de persoonlijke verhoudingen een klimaat van wederzijdse openheid heerst' aldus een zinsnede uit het Nivra-diskussierapport 'Neutraal maar niet passief'.

De lezer zal het al begrepen hebben. Een al te vertrouwelijke relatie met de cliënt kan het

maatschappelijk vertrouwen ondermijnen. Werpt de accountant zich echter op als hoeder van maatschappelijke belangen dan wordt hij voor het ondernemingsbestuur licht een pottekijker. Ziedaar het slappe koord waarop de accountant om den brode balanceren moeten.

Storend voor het evenwicht is dat accountants zich niet beperken tot controleren maar veelal ook adviezen geven aan het ondernemingsbestuur. Op zich een logische ontwikkeling, controle brengt onvolkomenheden in de administratie aan het licht. Bovendien ontbreekt in kleine bedrijven wel eens de know-how om een deugdelijke jaarrekening in elkaar te zetten. Maar het adviseren is wel een bedreiging van de onpartijdigheid van de accountant en daarmee van zijn geloofwaardigheid. In accountantskringen heeft men er een deftig woord voor: *collisiegevaar*.

Knagend geweten

Heeft de Hoge Raad met zijn uitspraak het 'klimaat van wederzijdse openheid' tussen accountant en cliënt verstoord? Tot voor kort kon de cliënt immers rustig opbiechten. Niet alleen was de accountant tot geheimhouding verplicht door zijn beroepsregels maar bovendien kon hij zich tegenover de rechter op zijn verschoningsrecht beroepen. Dat laatste is nu dus van de baan - althans in fiscale strafzaken want daar ging de uitspraak over. In bepaalde gevallen zal de cliënt daarom zijn mond houden. Maar dat deed hij wellicht toch al. Want de beroepsregels verplichten de accountant te waken voor de eer van de stand van de registeraccountants. Als de accountant kennis draagt van zeer ernstige vergrijpen van het ondernemingsbestuur zou hij zich daarom wel eens verplicht kunnen voelen zijn opdracht terug te geven of zelfs aangifte te doen. Ter vermindering van misverstand: evenmin als u en ik heeft de accountant een algemene plicht om strafbare feiten aan te geven.

En in andere kwesties zoals dubieuze belastingontwijking? De accountant krijgt het makkelijker, hij hoeft er slechts op te wijzen dat hij moet getuigen mocht de justitie zich er mee gaan bemoeien. Dat lijkt mij geen mededeling waardoor de relatie met de cliënt verstoord wordt. Tot nu toe moest de accountant het doen met een beroep op zijn knagend geweten als hij de ondernemingsleiding op andere gedachten wilde brengen. Dat lijkt me ook niet altijd bevorderlijk voor de relatie met de cliënt. Temeer daar de cliënt ook wel weet dat geen twee gewetens gelijk zijn.

Nadat de accountant het bestuur heeft gewaarschuwd door op zijn getuigplicht te wijzen en nadat hij eventueel de raad van commissarissen heeft verwittigd ligt de verantwoordelijkheid waar zij hoort: bij de ondernemingsleiding. Ook voor de buitenwacht zal dat duidelijk zijn. Dat komt het broodnodige maatschappelijk vertrouwen ten goede. De Hoge Raad heeft daarom de accountants een diens bewezen. AD

De ondernemende student van vandaag is de Unilever manager van morgen.

Als Bedrijfseconoom bijvoorbeeld.

Unilever is een zeer gevarieerd bedrijf met een sterk doorgevoerd decentralisatie-beleid. Dat geeft ruimte aan management op verschillend gebied in relatief kleine werkmaatschappijen met een grote mate van autonomie.

Bedrijven die in omvang uiteenlopen van 20 tot 2000 medewerkers en naar aard te onderscheiden zijn in bijvoorbeeld massaproductiebedrijven, consumer-marketingbedrijven, transport-ondernemingen, researchlaboratoria, adviesbureaus, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen.

Er heerst een dynamisch, soepel ondernemersklimaat, met voor u levendig en afwisselend werk en een snel groeiende zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

In de Financieel-economische sector.

Veel aantrekkelijke mogelijkheden bij bedrijven als Van den Bergh & Jurgens, Calvé-De Betuwe, Unilever Vleesgroep, Unichema Chemie, Unimills, Norfolk Line en op het Unilever hoofdkantoor. Daarnaast brengt het grote aantal produkten differentiatie in problemen, werkklimaat en beleid.

Als bedrijfseconoom bent u volledig betrokken bij de financiële onderbouwing en evaluatie van marketing- en verkoopplannen en adviseert u bij investeringen. U reageert op prijsmutaties van grondstoffen en informeert het overige management over de financiële consequenties van verschillende ontwikkelingen en plannen.

Verder heeft u intensief contact met andere afdelingen als inkoop, engineering, productie. Al snel levert u een bijdrage in formulering en uitvoering van het beleid.

In Marketing

Onze produkten omvatten een fors deel van het totale aantal merkartikelen in Nederland. We noemen: Becel, Blue Band, Morgen, Ola, Royco, Unox, Zwan, All, Robijn, Jif en Lux. Markt-leiders vaak, die hun weg snel vinden naar de consument.

De commerciële operatie die hiervoor nodig is, wordt echter steeds complexer. Maar daardoor ook uitdagender. Detailhandel en consument volgen kritischer dan ooit onze verrichtingen. Een hoog gekwalificeerd marketing-apparaat begeleidt de produkten vanaf de fase vóór introductie tot en met de consumptie.

Heeft u een commerciële achtergrond? Dan biedt een commerciële functie aan marketing- of verkoopzijde boeiende mogelijkheden. U werkt nauw samen met o.a. produktontwikkeling, productie, markt-onderzoek, het reclamebureau en de bedrijfseconomische afdeling. Voor de financieel-economische sektor

en voor marketing zoeken wij jonge bedrijfseconomen tot 28 jaar. Als u belangstelling hebt voor de eerstgenoemde sector verwachten wij van u de bereidheid de post-doctorale opleiding voor registeraccountant te volgen. Wij geven hiervoor alle faciliteiten.

Eigen weg

Onafhankelijk van de discipline waar u wilt starten achten wij een sterke persoonlijkheid voor onze bedrijfseconomen van essentieel belang.

Een persoonlijkheid waarmee zij al in hun academische jaren uitblonden door ondernemingszin, zelfstandig denken en een brede maatschappelijke visie.

Zij bezitten het vermogen tot analyseren en het vinden van efficiënte oplossingen voor alle problemen die zich voordoen. Zij zijn bereid ook in het buitenland te werken en beschikken over teamvaardigheid, een flexibele geest, goede communicatieve eigenschappen en leidinggevende capaciteiten.

Het spreekt natuurlijk vanzelf dat wij zowel mannelijke als vrouwelijke kandidaten oproepen om te reageren.

Alle kansen

Bij Unilever functioneert elke manager in een team dat klein genoeg is om vaardigheden snel te onderkennen en persoonlijkheid en prestaties

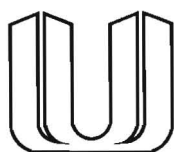
adequaat te beoordelen. Direct vanaf de startfunctie kan de bedrijfseconoom rekenen op een zorgvuldige begeleiding van zijn loopbaan, hetzij bij de Interne Accountantsdienst, hetzij op de bedrijfseconomische of de marketing- en verkoopafdeling van een werkmaatschappij. Begeleiding vindt plaats door training-on-the-job, door cursussen en seminars, vooral gericht op de ontwikkeling van managementcapaciteiten, door een voortdurende dialoog over ambities, kansen en persoonlijke groei op korte en lange termijn.

Dit alles om de kans van slagen zo groot mogelijk te maken en de professionele en individuele ontplooiing de aandacht te geven die ze verdienen. Het tempo van functiewisselingen in de eerste jaren is hoog en het werk gevarieerd.

Belangstelling?

Indien u voldoet aan de hoge Unilever eisen, bestaan er ruime carrière-mogelijkheden. Heeft u interesse en beantwoordt u aan het geschetste profiel, dan willen wij graag met u kennismaken.

Richt uw sollicitatiebrief met curriculum vitae voor de financieel-economische sector aan de heer R. Staal en voor de marketing sector aan Ir. C.J. van der Graaf, Algemene Personeelzaken Nederland, Sectie Management Development, Nederlandse Unilever Bedrijven B.V., Museumpark 1, 3015 CB Rotterdam. Of bel: 010-644240 of 644256.

Unilever.

'n Wereld van Mogelijkheden.

Aanzienlijke studievertraging in de propedeuse

resultaten van één jaar tweefasenstructuur

De afgelopen weken is bekend geworden hoe de propedeusestudenten het tot nu toe in onze faculteit in de nieuwe tweefasen studie hebben gedaan. Van de dagstudenten die in september 1982 met de studie zijn begonnen, heeft 20,8% de propedeuse gehaald. Meer dan de helft van de dagstudenten is voor 8 of minder van de 12 tentamens geslaagd. Deze studenten moeten dus 4 of meer tentamens inhalen in het tweede jaar. Deze resultaten stemmen op zijn minst tot enig nadenken, ook al zijn er vele factoren die een rol spelen. Bij het zoeken naar oorzaken van studievertragingen zijn voorbarige conclusies gevaarlijk. In ieder geval kan naar mijn mening *niet* gezegd worden dat de faculteit tevreden kan zijn over het studierendement in de propedeuse. Er is wel degelijk een verantwoordelijkheid ten opzichte van de studenten om het mogelijk te maken de studie in zes jaar af te ronden.

Hieronder wil ik proberen enige opmerkingen te maken over de studievertraging en over de resultaten van de evaluatie van het afgelopen propedeusejaar.

Studieresultaten en evaluatie

Studieresultaten vormen een belangrijk element in de beoordeling van het onderwijs. Je kunt ze zien als een oordeel van de docenten over hetgeen door de studenten is geleerd. Ook de mening van de studenten zelf over de problemen daarin is van belang. Het is dan ook de laatste jaren gebruikelijk deze meningen te inventariseren door middel van evaluaties. Over de resultaten van deze evaluatie van de afgelopen propedeuse is in dit blad al eerder gepubliceerd (zie Rostra nr. 106 en 109). Thans is het jaarverslag van de evaluatie verschenen en zijn de resultaten bekend geworden van het eerste jaar tweefasenstudie.

Vertraging

In tabel 1 is een overzicht van de resultaten van de dagstudenten opgenomen waaruit blijkt hoe de voortgang van de studenten in het algemeen is. Tabel 2 geeft de situatie per propedeusetentamen weer. Beide tabellen zijn ontleend aan recente overzichten van de onderwijsadministratie van de faculteit.

In de jaren 80/81 en 81/82 was dit aandeel naar schatting ongeveer $\frac{1}{3}$ respectievelijk $\frac{1}{4}$ van de gestarte dagstudenten (exacte cijfers niet te geven door administratieve vermenigving van dag- en avondstudenten. Deze laatste hebben totaal andere studieroutes en studieduur dan dagstudenten).

Er kunnen veel redenen zijn om de studie te staken, vele daarvan liggen niet in de sfeer van de studie, maar in de persoonlijke voorkeuren van de student, diens motivatie, diens geschiktheid voor de studie, diens sociale en financiële situatie etc. Zonder verder onderzoek is niet na te gaan welk deel van de studenten de studie staken als gevolg van factoren in het onderwijssysteem van de faculteit zelf. Verder is niet bekend of de tweefasenstructuur invloed heeft gehad op bijvoorbeeld de studiekeuze en de studiemotivatie. 2. Ook van de opgelopen studievertraging na één jaar is niet bekend in hoeverre de faculteit deze kan beïnvloeden. Uiteindelijk slaagde de laatste jaren ongeveer de helft van alle gestarte dagstudenten voor de propedeuse.

3. Het beeld van de tabel wordt enigszins vertekend doordat de wiskunde-deficiënten in feite nog niet in staat zijn geweest alle twaalf tentamens te doen. Deze 27 studenten hebben pas tien tentamens kunnen doen.

Tabel 1. Overzicht aantal behaalde tentamens dagstudenten '82/'83 inclusief vrijstellingen op 25 oktober 1983

	absolute freq	relative freq (pct)	cum freq (pct)
niets gedaan	12	4.4	4.4
1 tent.afgerond	29	10.6	15.0
2 tent.afgerond	12	4.4	19.3
3 tent.afgerond	19	6.9	26.3
4 tent.afgerond	12	4.4	30.7
5 tent.afgerond	7	2.6	33.2
6 tent.afgerond	13	4.7	38.0
7 tent.afgerond	20	7.3	45.3
8 tent.afgerond	14	5.1	50.4
9 tent.afgerond	22	8.0	58.4
10 tent.afgerond	29	10.6	69.0
11 tent.afgerond	28	10.2	79.2
12 tent.afgerond	57	20.8	100.0
	274	100.0	

Een volledig overzicht van de situatie is pas na het volgende studiejaar te krijgen. Voorlopig ziet het er niet naar uit dat de rendementscijfers door de tweefasenstructuur sterk zullen verbeteren.

Per vak

Tabel 2 geeft meer inzicht in het bestaande rendement per vak. Er blijkt niet uit hoeveel

vervolg op pagina 14

Tabel 2. Dagstudenten '82/'83 - aantal geslaagden per tentamen op 25 oktober 1983

vak	geslaagd	vrijstelling	moet nog afleggen
alg. inleiding	211	6	57
boekhouden	131	87	56
wiskunde 1	207	7	60
bedrijfs 1	186	4	84
wiskunde 2	165	6	103
macro 1	152	4	118
statistiek 1	160	1	113
bedrijfs 2	128	4	142
statistiek 2	131	3	140
macro 2	107	5	162
micro 1	122	5	147
keuzevak*	184	-	90**
bijschol.wisk.	27	236	11

De beoordeling van deze is ondanks het algemene slechte beeld een vrij hachelijke zaak. Een aantal moeilijkheden zijn:

1. Er is niet bekend, hoeveel van de 274 studenten tot de groep behoren die werkelijk in staat zijn en/of van plan zijn de studie af te ronden. Cijfers uit het verleden geven aan dat een aanzienlijk deel van de studenten na twee of drie jaar de studie heeft gestaakt of opnieuw met de studie is gestart.

keuzevakken:*

fil.v.d.econ.	7
inl.informatica	76
inl.econ.geogr.	14
hst.bedrijfsrecht	31
inl.bouwec.	13
verk.en vervoersec.	3
econ.soc	2
ontw.econ.	20
econ.gesch.	18

**niet uitgesplitst

Een kritisch geluid in gezapig ekonomenland!

Bij de SUA, de uitgeverij van het 'Tijdschrift voor Politieke Economie', zijn in de reeks 'Studies Economie en Maatschappijkritiek' reeds vier boeken verschenen. In het onderstaande zal ik proberen een korte weergave van de inhoud van deze boeken te schetsen.

Vooraf wil ik nog even wijzen op de speciale 'KERSTAANBIEDING' waar je gebruik van zou kunnen maken. Een partij zeer licht beschadigde boeken (Nederlands Kapitaal over de Grenzen, Interventie en Vrije Markt, Inleiding in het Kapitaal) is door de SEF op de kop getikt. Deze drie boeken tesamen (winkelwaarde 63,90) zijn nu voor f 25,-- verkrijgbaar (alleen bij de SEF). Misschien iets voor de kerstdagen?

Hein Vrolijk, Richard Hengeveld (redactie)

INTERVENTIE EN VRIJE MARKT

Overheidsbeleid ten aanzien van de structuur van de Nederlandse economie

184 pag., f 19,50

Onder invloed van de economische crisis is de overheid zich sinds de jaren zestig steeds meer gaan bezig houden met individuele bedrijven die in problemen raakten. De totale steunverlening is nu opgelopen tot meer dan twintig miljard, waarbij op ad hoc basis aan bedrijven waar grote ontslagen dreigden soms miljoenen ter beschikking werden gesteld. Voor het overige vertrouwt men echter volledig op de werking van de vrije markt en worden er voor miljoenen algemene subsidies gegeven (zoals via de WIR). Hiervan ziet de overheid niets terug, de winst erop valt toe aan particuliere bedrijven en banken. Aldus financiert de staat een herstructurering van de Nederlandse economie langs lijnen die de grote bedrijven bepalen.

'Dit boekje is een praktische inleiding voor docenten, studenten en mensen uit de praktijk die zich snel op de hoogte willen stellen van de vraagstukken van structuurbeleid. De geschiedenis wordt beschreven, de stand van zaken geschetst en althans bij mij werden meer vragen opgeroepen dan voor lezing bestonden. Voor mij de eigenschappen van een aanbevelenswaardig boekje.'

John Groenewegen in ESB

Pieter Boot

DE SOVJET-UNIE EN OOST-EUROPA

Integratie of onderwerping

160 pag., f 16,50

Om politieke en economische redenen werd begin 1949 de Raad voor Wederzijdse Economische Hulp, RWEH oftewel 'Comecon' opgericht. In een voor een breed publiek geschreven betoog schetst Pieter Boot de achtergronden en de uitwerking van de samenwerking tussen de Oosteuropese landen op politiek en economisch gebied. Met name de ontwikkelingen in de Sovjet-Unie, Polen, Hongarije en Tsjecho-Slowakije komen daarbij aan de orde. De relatie tussen de Sovjet-Unie enerzijds, de andere Oosteuropese landen anderzijds is zijns inziens vanaf het begin vol spanningen geweest. Boot stelt echter dat daarbij niet zonder meer sprake is van onderdrukking van de Oosteuropese landen door de Sovjet-Unie.

Behalve op de nationale ontwikkelingen in de Oosteuropese landen en de pogingen tot integratie van het economische beleid tussen die landen, gaat Boot ook nog kort in op de verhouding van Oost-Europa met het Westen en met ontwikkelingslanden. Een verhelderend boek voor wie achtergrondinformatie wil over de recente ontwikkelingen in Oost-Europa.

evaluaties van het afgelopen jaar. Hieruit komt naar voren dat de blokken in de propedeuse niet allen als even zwaar worden ervaren, maar dat het laatste blok verreweg als het lastigste wordt beschouwd en het eerste blok relatief als het gemakkelijkste.

Nadere analyse van afzonderlijke tentamenmogelijkheden zal moeten plaatsvinden om er achter te komen welke vakken vooral een struikelblok vormen. In het evaluatieverslag van de propedeuse worden een aantal problemen in het onderwijs naar voren gebracht, die volgens studenten en ondergetekende een rol spelen in de propedeuse. Naar mijn mening is het onderwijssysteem in de propedeuse op een aantal plaatsen inefficiënt en ineffectief - ook al geldt dit niet voor

Ben Fine

INLEIDING IN HET KAPITAAL VAN MARX

77 pag., f 14,90

De behoefte aan een bruikbare, beknopte inleiding in de economische theorie van Marx, die toegankelijk is zonder te kort te doen aan de uiterst complexe stof, doet zich al lang voelen. Om aan deze behoefte tegemoet te komen is gekozen voor een vertaling van dit inleidende boek van Ben Fine, dat gecomprimeerd is zonder oppervlakkig te worden.

Ferd Crone, Henk Overbeek (redactie)

NEDERLANDS KAPITAAL OVER DE GRENZEN

Verplaatsing van produktie en de gevolgen voor de nationale economie

270 pag., f 29,50

Schrijvers uit kringen van de universiteit en vakbeweging buigen zich over de internationalisatie van het Nederlandse kapitaal en de gevolgen daarvan voor de nationale economie. In een inleiding wordt de ontwikkeling geschetst van de wereld economie vanaf het koloniale tijdperk tot aan de huidige fase van internationale arbeidsdeling. Uitgebreid wordt in dit verband de strategieën de positiebeschreven van de vier grootste Nederlandse bedrijven: SHELL, Philips, Unilever en AKZO, en van de HVA.

Bedrijven die koplopers zijn in de internationalisatie. Na studies over de gevolgen van de onafhankelijkheid van Indonesië voor de Nederlandse economie en over de herstructurering van de Nederlandse energiesector na de olieprijsexplosie besluit het boek met een stuk over het beleid dat de vakbeweging voert en kan voeren inzake de internationalisatie van het kapitaal en de gevolgen daarvan voor de samenstelling van de arbeidersklasse en de kwaliteit van de arbeid.

'Ze prikken de fabel van simpele economische doctrines met verve door.'

Kees Caljé in de NRC

vervolg van pagina 12

pogingen de studenten hebben moeten doen om voor een vak te slagen, maar er is wel een duidelijke tendens uit te halen. Opvallend is namelijk dat de vakken uit het eerste trimester betere resultaten hebben dan vakken uit het tweede trimester en dat vakken uit het derde trimester weer lager scoren dan de vakken uit het tweede blok.

Hierbij moet wel bedacht worden dat in de vakken uit het eerste blok al vier keer tentamen afgelegd kon worden en in de vakken van het laatste trimester nog maar twee keer. Toch lijkt het er op dat de studenten verderop in het jaar vaker vakken bewust hebben uitgesteld dan in het begin. Deze tendens wordt ondersteund door enkele gegevens uit de

alle vakken en alle docenten -, besteden de studenten te weinig tijd aan de colleges en te veel aan het tentamen, is de verdeling van stof over het gehele jaar niet evenwichtig en is het gebouw waar de faculteit in huist volkomen ongeschikt voor de aantallen studenten die er college lopen en voor ons onderwijssysteem enz. enz.

Een belangrijk punt is ook, dat naar de mening van sommige dag- en avondstudenten sommige docenten de colleges niet goed voorbereiden en afraffelen.

Welke factoren op welke wijze aandeel hebben in de studievertraging aan de faculteit, zal ongetwijfeld in toekomstige evaluaties van het onderwijs aan de orde komen.

Hans Oostendorp,
onderwijsadviseur

Raadsels

Nadat in oktober de fakulteitsraadvergadering afgelast was, stonden de leden van de raad 14 november weer te popelen om aan het besturen te slaan. Want zeg nu zelf, een regering die niet regeert is ook nauwelijks een regering te noemen. Dus een fakulteitsraad die niet raadt is... , ach laat ook maar. In ieder geval werden ongeveer drie uren volgepraat en we noemden dit de 138e openbare vergadering.

Rapportage voorzitter

Al hebben de leden van de raad de afgelopen maanden weinig bestuurd, het dagelijks bestuur toch iets meer. Besluiten die door de raad in pakweg drie seconden genomen worden, kunnen bij uitvoering meer tijd kosten. Voorzitter van het dagelijks bestuur is Prof. drs. I. van der Zijpp. En alsof hij het hiermee en met het geven van interviews nog niet druk genoeg heeft, maakt deze voorzittersbaan hem tevens tot vertegenwoordiger van onze faculteit in het disciplineplanoverleg.

U weet er moet bezuinigd worden, en het is al een aantal malen gememoreerd, ook de economische faculteiten in Nederland ontkomen hier niet aan. Vertegenwoordigers van de faculteiten zitten nu om de tafel om de bezuinigingen in goed overleg - vandaar de titel disciplineplanoverleg - in te vullen.

Onze vertegenwoordiger Van der Zijpp doet elke keer na zo'n overleg verslag aan de fractievoorzitters (de leden van de raad zijn verdeeld in fracties) omtrent de vorderingen. In de fakulteitsraadvergaderingen, zo is afgesproken, brengt hij plenair verslag uit.

Tot nu toe is één ding duidelijk geworden - maar dat wisten we eigenlijk al -, wanneer geld ingeleerd moet worden gaat het er op een vreemde manier aan toe. Iedere faculteit wringt zich logischerwijs in precies die bochten die hem het minste geld kosten.

Er zijn grofweg twee manieren om de bezuinigingen te verdelen. In de eerste plaats kan er proportioneel gekort worden op basis van de studentenaantallen. Iedere faculteit levert dan *relatief* evenveel in. In de tweede plaats kan met het concept van de basisfaculteit gewerkt worden. Bekeken wordt dan hoeveel en welke leerstoelen er minimaal nodig zijn om een economische faculteit te vormen. De grootte van de faculteit is hierbij niet van belang. Nadat aan iedere faculteit deze basisvoorziening is toegewezen, blijven nog een (groot) aantal leerstoelplaatsen over die proportioneel over de faculteiten verdeeld kunnen worden.

De eerste manier is minder gunstig voor de kleine faculteiten die absoluut gezien minder over houden, terwijl de tweede manier het meest ten koste gaat van de grootste faculteit. Met name indien voor een grote basisfaculteit gekozen wordt.

Gekozen is uiteindelijk (?) voor een mengvorm van de twee manieren. Dit levert het volgende lijstje op:

Limburg	12	leerstoelen
U.v.A	18	"
V.U.	18	"
R.U.Groningen	18	"
K.H.Tilburg	24	"
E.U.Rotterdam	40	"

In de volgende fase vult iedere faculteit zijn aantal leerstoelen in waarna de lijstjes naast elkaar worden gelegd om te kijken of er dubbelstellingen in voorkomen. De minister heeft immers gezegd dat de taken efficiënt over de faculteiten verdeeld moeten worden. Hierbij is men het er over eens dat de basisvakken (bijv. makro-economie) overal verzorgd moeten worden. De nevenvakken en onderzoekspecialisaties komen daarentegen voor concentratie in aanmerking. Het is dus niet aannemelijk dat bijvoorbeeld agrarische economie aan alle faculteiten op hoogleersniveau verzorgd zal worden. Voorlopig blijven we afwachten.

Interfakultaire werkgroep economische geografie

Bovengenoemde werkgroep zal zich ten doel stellen het onderwijs en onderzoek in de economische geografie te coördineren en te stimuleren. Drie bestaande vakgroepen zullen deel uit gaan maken van de werkgroep:

1. Vakgroep Economie van de Regio's en de sectoren (F.E.W.)
2. Vakgroep Stad en Land (Subfaculteit der sociale geografie)
3. Vakgroep Polygoon (Subfaculteit der sociale geografie)

Nadat het kollege van dekanen besloten had geen opmerkingen te maken en in te stemmen met de oprichting keurde ook de fakulteitsraad de instelling van de werkgroep goed.

Introductie eerstejaars

De oude commissie eerstejaars leverde in deze raadsbijeenkomst een verslag en financieel overzicht van de introductiedagen. Reden voor een lang debat mocht worden aangenomen, aangezien in het verleden enkele medewerkers/hoogleraren hun afkeuring hebben laten blijken: 'Ik heb vroeger geen introductie gehad en ik ben toch geslaagd', of: 'het is toch niet waardig voor een economische faculteit om op schoolreisje te gaan'. Over de inhoud van het verslag werden echter geen opmerkingen gemaakt, terwijl ook het financiële verslag ter kennis werd aangenomen.

Vervolgens benoemde de raad de nieuwe commissie introductie en stond aan de nieuwe commissie toe een voorlopige reservering voor de buitenlokatie in 1984 te maken. Voorlopig, omdat eerst een notitie van studieadviseur Van Gelder wordt afge wacht.

Opvolging student bestuurslid.

Na een jaar lang in het bestuur gezeten te hebben, moest in deze raad mijn opvolger benoemd worden. Dit werd Marcel Michelson. Hij heeft het vorige jaar voor de Aktiegroep Economen in de fakulteitsraad gezeten en werd per 1 december 1983 voor één jaar in het fakulteitsbestuur benoemd. Marcel zal u tevens via Rostra informeren over het reilen en zeilen op de faculteit. Van mijn Raadsels bent u dus af.

Rest mij nu nog Marcel veel succes bij zijn werk en een vrolijk Pasen toe te wensen.

Rick le Roy

Medeling studieadviseurs

Op maandag 13 februari 1984 wordt om 13.00 uur een voorlichtingsmiddag georganiseerd over de keuzemogelijkheden in de vrije doktoraalfase in de TFS.

Op deze middag wordt informatie gegeven over zaken als keuzevakken, specialisatievakken, combinatievakken, vrije studiepunten en mogelijke vakkencombinaties.

Het programma en de plaats zullen tevoren bekend worden gemaakt via Folia en de mededelingenborden.

Bert van Gelder
Anneke Parent
studieadviseurs

SCHELTEMA HOLKEMA VERMEULEN B.V.

Een ruime keuze op het gebied van:
**accountancy, financiering, automatisering, marketing,
 organisatie, economie en geografie.**

- Ankum, L.A. en Dorsman, A.B. - de Efficiëntie van de Amsterdamse effectenbeurs, een onderzoek naar de geldigheid van de zwakke variant van de efficiënte-markt-hypothese voor de Amsterdamse Effectenbeurs.
 Econ. Monografieën nr. 2. Univ. v. Amsterdam f 28,-
- Ballance, R. en Sinclair, S. - Collapse en Survival: Industry Strategies in a Changing World
 Allen and Unwin, 1983 f 32,8
- Dyson, K. and Wilks, S. - Industrial Crisis, a comparative study of the State and Industry
 Martin Robertson, 1983 f 88,55
- Farjoun, E. and Machover, M. - Laws of Chaos, a prob. approach to political economy
 Verso, 1983 f 51,75
- Fortuin, W.S.P. - De Nederlandse Verzorgingsstaat, terugblik en vooruitzien
 Kluwer, 1983 f 33,-
- Frank, A.G. - The European Challenge from atlantic alliance to pan-european entente for peace and jobs
 Spokesman, 1983 f 15,85
- Friedman, J. - Oligopoly Theory
 Cambridge U.P., 1983 f 42,75
- Gilbert, N. - Capitalism and the Welfare State, dilemmas of Social benevolence
 Yale U.P., 1983 f 79,90
- Hermkens, P.L.J. - Oordelen over de rechtvaardigheid van inkomens
 Kobra, 1983 f 27,50
- Kessler, G.A. - Voorwaarden voor economisch herstel, de zorg voor economische kringloop en economische structuur
 econ. monografieën nr. 3. Univ. v. Amsterdam f 18,50
- Kwant, R.C. - Werkloosheid als uitdaging, naar een arbeidsbestel van baanwerkers en uitkeringswerkers
 de Horstink, 1983 f 19,90
- Lettinga-Vegter, S.G. - Beurs en effecten, de beurshandel en de vormen van beleggen
 Kluwer, 1983 f 27,50
- Novak, M. - The Spirit of Democratic Capitalism
 Touchstone books, 1983 f 35,50
- Nove, A. - The Economics of Feasible Socialism
 Allen and Unwin, 1983 f 32,80
- Preadviezen van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde 1983, de financieel-economische crisis in de wereld
 Stenfert Kroese, 1983 f 21,50
- Skidelski, R. - John Maynard Keynes, 1883-1920: Hopes Betrayed
 MacMillan, 1983 f 75,65
- Van Tilburg, C.H.G., Verburg, P. en Willemze, F.G. - Organisatiedoorlichting in Nederland
 Kluwer, 1983 f 47,50
- van der Werf, D. - Crisis en Maatschappelijke keuze, een visie op de crisis en de werkloosheid in het licht van de lange golf
 Eisma, 1983 f 37,50

scheltema holkema vermeulen b.v.

boekverkopers sedert 1853 spui 10, 1012 WZ amsterdam tel.020-2672 12